NEMZETI NŐNEVELÉS.

III. ÉVFOLYAM. 1882. FEBRUÁR. II. FÜZET.

LEÁNYISKOLÁINK ÉS A FELNŐTTEK OKTATÁSA.

Kezdettől fogva azt a nézetet vallottuk és hirdettük folyóiratunkban, hogy az iskola, különösen a népiskola, mindaddig nem oldhatja meg föladatát teljesen, a míg csupán csak a kisdedek oktatására és nevelésére szorítkozik és a felnőtteket figyelmen kívül hagyja. Az iskolát, ha így elszigeteljük, megfosztjuk egyszersmind hatásának legfoganatosabb részétől, áldásának legszebb gyümölcseitől. Az iskola az élet valódi, praktikus nevelőintézetévé csak úgy válhatik, ha a kebeléből kibocsájtott növendékre tovább is kiterjeszti ápoló, gondozó karjait, ha körébe vonja a felnőtteket is s le bírja kötni az egész társadalom érdeklődését és tevékeny részvételét.

Az a mit mondottunk, áll a fiú- és leányiskolákra egyiránt; de azt hiszszük, hogy az utóbbiakra mégis nagyobb mértékben, mint az előbb említettekre.

A fiúk jelentékeny része az elemi osztályok végzése után magasabb fokú iskolákba lép át; gimnázium, reáliskola, polgáriskola, ipariskolák és más egyéb intézetek fogadják be őket. A fenmaradt rész jövendő élethivatásának alapmegvetése után lát, iparos- vagy gazdapályára lép és gyakorlatilag sajátítja el amaz ismereteket és ügyességeket, melyekre az életben szüksége lesz. Minél többet visznek magukkal az iskolából az életbe, annál nagyobb szerencse rájuk nézve és kivánatos, hogy az iskolával még ezentúl is minél szorosabb összeköttetésben maradjanak: de utóvégre is az élet tárva-nyitva előttük s az élet küzdelmei megtanítják sokra — arra is, hogy, ha boldogulni akarnak, maguk erején pótolják azt, a mit elmulasztottak, elfelejtettek.

S leányaink? Mi lesz ő velük, ha az elemi iskolát elhagyják? — Magasabb fokú tanintézetbe — a hol szerzett ismereteiket gyarapíthatnák — csak igen kevesen lépnek át. Folyóiratunk egyik, múlt évi füzetében (1881. okt. novemb. f. 368. l.) a közoktatásügyi miniszter hivatalos jelentése alapján kimutattuk, hogy *a felső nép- és polgári iskolába járó lánynövendékek csupán csak 0·75%-át teszik az elemi iskolába járóknak; vagyis: ezer elemi iskolába járó leány közül csupán hét megy feljebb felső nép- vagy polgári iskolába.* A túlnyomó nagy többség, az összeségnek legalább is kilencz tizedrésze tehát az elemi iskolából egyenesen hazakerül megint a házi tűzhelyhez, a hol korán részt kell vennie a házi foglalatosságok ezerféle apróbb-súlyosabb terheiben, a hol kevés érkezése van rá, hogy azt a kincset gondozza, melyet az iskolából magával vitt a szülei házhoz. Sokat felejt, keveset tanul és az évek nőttével fogynak gyér, fogyatékos, elméjében gyökeret nem vert ismeretei. A közélettől, annak serkentő hatásaitól el van zárva s az otthon szűk világa lassanként a tudatlanság sötét világává lesz számára. A nőt a családi körhöz köti le hivatása; mondják sokan s belenyugosznak mindenbe, úgy a hogy van. Pedig kár elfelejteniök, hogy a műveltebb nő a család körében is jobban teljesítheti hivatását, mint a műveletlen. Ama statisztikai adatok, melyek kérlelhetetlen ridegséggel és lesújtó igazsággal tárják föl előttünk egyik legnagyobb nemzeti csapásunkat, az ijesztőn nagy arányú gyermekhalandóságot: gondolkodóba ejthetnék a könnyelműn ítélő sokaságot, mert a baj forrása nem annyira a külső természeti viszonyok mostohaságában rejlik, mint magában a családban és itt is főkép a család lelkének, az anyának tudatlanságában, tehetetlenségében, ügye-fogyottságában. Ép annak van leginkább híjával, a mire — mint családanyának, a háztartás vezetőjének — legnagyobb szüksége lenne. De hol sajátítsa el eme, hivatása jól betöltésére szolgáló ismereteket? Az elemi iskolában, kora éretlenségénél fogva sem tehetett szert reájuk — érettebb korában pedig száműzzük az iskolából. Valóban, ha azt akarjuk, hogy az iskola az életnek neveljen és az oktatás gyakorlatiságának igéje, melyet az újévi miniszteri rendelet oly nyomatékosan hangoztat — a leányiskolákban is

testté váljék, a felnőttek nevelésére és oktatására e körben is sokkal nagyobb gondot kell fordítanunk, mint a hogy eddigelé történt.

Hogy elemi iskolát végzett és az elemi iskolázás korát meghaladott felnőtt leányoknak nemcsak saját jóvoltukért, hanem a nemzeti érdekek szempontjából is szükségök van a tovább képeztetésre: azt hiszszük oly tény, melyhez kétség nem férhet. Szükségök van pedig rá nemcsak azért, hogy az elemi iskolában tanúltakat ismételvén, értelmileg és erkölcsileg megerősödhessenek; hanem azért is, hogy az elemi iskolában, gyenge koruknál fogva el nem sajátítható, de az életben, jövendő hivatásuk körében szükséges tudnivalókat megszerezhessék. Ebben egyetértünk mind mi, a kik nőneveléssel foglalkozunk, mind azok, a kik a nő helyzetének fontosságát a nemzeti életben kellően méltányolni bírják.

Más kérdés az, hogy miképen, mily úton és módon oldhatják meg eme feladatukat leányiskoláink a felnőttek irányában. A törvény e czélra rendeli az *ismétlő iskolákat*. Azonban daczára annak, hogy az ismétlő iskoláknak a leányoktatás körében sokkal nagyobb fontosságuk van, mint a fiuknál: ez az intézmény sehogy sem bír nálunk gyökeret verni. Hol a hiba? nem kutatjuk, nem részletezzük. Folyóiratunk múlt évfolyamában nőnevelésünknek egyik kiváló munkása tüzetesen foglalkozott ezzel a kérdéssel.* De megragadjuk ezt az alkalmat is, hogy mindazokat, a kikhez szavunk elér és különösen a tanítónőket ismételve figyelmeztessük, buzdítsuk az ismétlő iskolák felkarolására, fejlesztésére és fölvirágoztatására. Rajtuk áll jórészben, hogy a szülők idegenkedését és húzakodását leküzdjék s a növendék lányokban kedvet ébreszszenek a tovább tanulás iránt. De ezt csak úgy tehetik, ha oly szellemet varázsolnak emez intézménybe, hogy ezentúl az ismétlő iskolát szülő és növendék ne tekinthesse többé csupán az iskolai kényszer folytatásának, hanem elismerjék annak a mi: lelki és erkölcsi gyarapodásuk bő forrásának, az életben való boldogulásuk hathatós istápolójának.

* *Az ismétlő iskola és jelentősége a leánynövendékekre* Uhrl Józsától. IV. k. 3—11. lap.

De az ismétlő iskola csak egyik eszköze, egyik útja-módja ama feladat megoldásának, melyet hangoztatunk. Még teljes fölvirágzásuk sem teszi fölöslegessé azt, hogy az iskola más irányban is meg ne próbálkozzék hatni a felnőttekre. Mindjárt folyóiratunk megindításakor, ép e czélból, fejtegettük az *iskolai ünnepélyek* fontosságát,* mint a mely alkalmakkor a tanító leginkább hathat nemcsak a gyermekekre, hanem a szülőkre is. Az ilyen rendkívüli alkalmak, hacsak rövid időre is, de a közérdeklődés központjává teszik az iskolát. A jó tanítónak pedig egyik legfőbb feladata, hogy ezt az érdeklődést ébrentartsa, fokozza és állandóvá tegye. Ha ezt elérte, mindent megnyert általa. Nem fog nagy fáradságába kerülni, hogy az anyákat és az iskolából kilépett fölserdült lányokat gyakrabban is maga köré gyűjtse és irányt adjon gondolkodásuknak, érzéseiknek és tevékenységüknek. Kézimunka, olvasmányok, a gyermekek okszerű nevelésének megbeszélése, egészségtani dolgok és a nők nagy hivatásának, a jótékonyságnak gyakorlása képezhetnék az ilyen összejövetelek tárgyát, melyek idővel valóságos *iskolai értekezletekké* nőhetnének. «Az iskola megnemesedett *fonóházzá* válhatnék a nőnevelési értekezletek által és a tanítónő, ha van benne lélek és életrevalóság, az idősebb, tiszteletreméltó anyák segítségével valóságos magasabb *nőképző intézetté* változtathatná iskoláját, hogyha hetenként csupán egy-két órát szentelne is ezen ügynek.» Így megtanulna a nép helyesen és okosan élni magának és magáért, s könyörületes szívvel jótékonyságot gyakorolni mások fölsegélésére...

S miért mondjuk el, miért ismételjük úgyszólván ezeket a dolgokat épen most? — kérdezi az olvasó. Röviden megfelelhetünk rá s ezzel be is fejezzük mondanivalónkat. Azon czikkünknek, melyet a múlt számban az *iskolai jótékonyságról* írtunk, híja maradt; ezt a hiányt óhajtottuk pótolni sorainkkal. Volt azonban más okunk is. A napokban a «Vörös kereszt» orsz. segélyző nőegylet elnökétől a következő felhívást közölték a lapok: «Lelkes

* *Iskolai ünnepélyek és leánynevelési értekezletek*; továbbá: *A veres kereszt orsz. segélyző nőegylet.* 1880. évf. I. k.

honleányok! Boszniába és Herczegovinába küldött táborozó fiaink egészségének megóvására lényeges befolyással van, ha ütereiket melegen tarthatják; arra kérem tehát önöket, szíveskedjenek gyapjúból készült kézelőket és gyapjúharisnyákat készíteni és azokat minél előbb a magyar orsz. «Vörös kereszt» egyesület női osztályához beküldeni (II. lánczhíd-utcza 1. sz.) Budapest január 31. Gróf Zichy Nándorné.» Bizonyára nem kerülték ki ez igénytelen, de szívhez szóló sorok olvasóink figyelmét sem; de nem fogták talán föl valamennyien azoknak jelentőségét ép azon kérdés szempontjából, melyet a fentebbiekben fejtegettem. Hogy katonáink messze földön táboroznak, hadakoznak, szenvednek érettünk, azt megérti mindenki: hogy a szenvedőkön tőlünk telhetőleg segíteni kötelességünk azt is érzi mindenki. Hol az a női szív és női kéz, a mely ne lenne itt hajlandó jótékonyságra, csak legyen a ki útat mutasson neki és vezesse. Nem a legkedvezőbb alkalom-e ez a tanítónőkre nézve, hogy a könyörülő szeretet nevében maguk köré gyűjtsék, a hét egy-két napján, az iskola helyiségében nagyobb tanítványaikat, volt növendékeiket és azok szülőit? S a csöndes munkát megédesítvén valami lelket gyönyörködtető olvasmánynyal, vagy meg-megszakasztván azt okulást nyújtó, hasznos beszélgetéssel, nem a legkönyebben és legbiztosabban vethetik-e meg alapját afféle értekezleteknek, melyek a lányiskolák tartozását a legmélt[illegible]ban róhatják le a felnőttek és a társadalom irányában?..

Ajánljuk t. olvasóink figyelmébe az iskolai jótékony egyesületeket, a «Vörös kereszt» egyesület fölhivását és mindenek fölött annak szívökön hordozását, hogy az iskola nemcsak a kisdedek háza, hanem a felnőtteknek és az életnek is főfontosságú nevelő intézete.

Sebestyén Gyula.

NŐNEVELÉS ÉS NŐI OLVASMÁNYOK E SZÁZAD ELEJÉN. *

Az 1825-dik évi országgyűlés egyik kerületi ülésében az oktatás ügye kerülvén szőnyegre, különösen a nőnevelés országosan divatos módszere ellen fakadtak a képviselők hangos panaszokra. Leányainkat, mondá az egyik, franczia és német gouvernantok nevelik, kiktől valóban semmi ízlést sem várhatunk. — Én bizony, szól egy másik, ha húsz leányom volna sem adnám klastromba, mert az apáczáktól nem tanúlhatja meg a leány a gazdasszonyi, feleségi s anyai kötelességeket. Mit is tanúlnak ott? Német nyelvet és csipkevarrást. — És egy harmadik szónok: Legnagyobb fogyatkozása ez a mi nemzeti nevelésünknek; magyar ifjakat akarnánk nevelni s kiktől születnének ezek? Mostani leányainktól? Hiszen ezek a szánalomra méltó teremtések abban tartják neveltetésöket, hogy ne magyarúl, hanem más nyelven beszéljenek. — Ez már rájok nézve egy ága a pallérozott nevelésnek. A leánynevelő intézetekben szó sincs a magyar nyelvről s ha az igazgatók netalán őket meg-meglátogatják, soha csak kérdésbe sem teszik, hogy leánykáim, tudtok-e magyarúl? Nem! e helyett oly dolgokat tanittatnak velök, melyeket a publikum sem tud; azonban azt nem tudják, melyik vármegyében születtek. [1]

* Bánóczy József, a *Révai életének* pályakoszorús írója jelenleg a Kisfaludy társaság megbizásából *Kisfaludy Károly* életrajzán dolgozik. Munkájának első kötete a napokban hagyta el a sajtót; a készülőben levő második kötet kéziratából közöljük — a szerző lekötelező szivességéből — ezen bennünket is közelről érdeklő fejezetet.

[1] *Adalékok a M. T. Akadémia alapit. történetéhez.* Értekezések a nyelv- és széptud. köréből VI. k. 6. sz. 1877 (58—9, 64, 67—8. ll.).

A képviselők épen nem túloznak. Nyilvános leányiskolák csak a városokban voltak; egy asszony s legfölebb még egy segéd tanítottak kézi munkát s némi elemi ismereteket — ez volt minden. Ha ki többre vágyott, gyermekét magán intézetbe kellett adnia, mely rendesen akkor alakúlt meg, ha egy gouvernant férjhez ment. Csakhogy ez már akkor is ritka eset volt. A nagy tandíjat sem győzték sokan, s így a számtalan tárgyú tantervvel aránylag kevesek elméjét sanyargatták. Pesten például 1804-ben egy franczia nevelőnő német férjhez jutván, leányintézetet állít. A vallástanon kívül az oktatás tárgyai voltak: német, franczia és olasz nyelv; szép és helyesírás, természetrajz és fizika; technologia, különös tekintettel a női nem szükségleteire; világtörténet és geográfia; számolás az ekonomiára alkalmazva; zene és rajz, táncz és női kézi munkák. Az utolsó kurzus utolsó évének tárgyai ezen felül: egészségtan és logika; a háztartás művészete, mithologia és eszthetika. A társalgás nyelve franczia. A benlakás és nevelés évi díja előre fizetés mellett száz arany. Zene és táncz, rajz és *magyar-nyelvi* oktatás, nemkülönben orvos, orvosság és mosás külön fizetendők.[2] Kilencz évvel később szintén hasonló módon alakúl meg a fővárosban «egy cs. k. priv. asszonyi ifjúságot nevelő intézet», mely a tárgyak számát és fontosságát illetőleg vetélkedik az előbbivel, — tanítják egyebek közt a boldogságtudományt, morált s az asszony házi élete hat részeinek esméretét is.[3] Oly kevéssé érezték még a nőnevelés fontosságát országszerte, hogy magában a fővárosban 1820-ban is mindössze csak ötszáz leány járt a négy, e czélra szolgáló intézetbe.[4]

És e keveseket is idegen kultura nevelte. Az egyik magán nevelő, majd az angol apáczák magyar nyelvet is tanítottak ugyan;[5] ámde ez csak a főváros szellemének és nem a nők műveltségének magyarosítása mellett tanúskodik. Egyáltalán bajos lett volna

[2] *Zeitschrift von und für Ungarn.* I. kötet 133—4, 243. l.; V. kötet 321—22. l.

[3] *Hazai Tudósítások.* 1813. II. k. 28. sz. Toldalék.

[4] Schams: *Beschreibung der Stadt Pest.* 180—85. l.

[5] *Hazai Tudósítások.* 1813. II. k. u. o. és 1816. I. k. 265. l.

ekkoriban a nőkbe magyar kulturát csepegtetni. A mit irodalmunk a nyelvművelés korszaka óta adott, nagyobbára férfiirodalom volt. Kazinczynak *Bácsmegyeije*, és Dugonics több rendbeli regénye a nőknek is kedvelt olvasmányaik lettek ugyan, de mind e termékek még a múlt század végére esnek. Azóta pedig csak *Himfi* volt általános hatással: a nők olvasták, idézték, emlékkönyvbe irogatták egy-egy versszakát — de hát nem olvashatták örökké és csupán csak *Himfit*. Így természetes, hogy idegen irodalomhoz fordúltak és ismét természetes, hogy ezt a hazafiak zokon vették. A győri főbb rendű leányoknak, panaszolja a *Hazai Tudósítások*nak egy ottani tudósítója,[6] a *Journal des dames et des Modes* folyóiratot járatják szüleik; ez pedig a minap egy Philis nevű nőstény ebnek históriáját mondá el s közben a természet munkálkodásainak titkait fejtegeti; máskor meg egy Donna Seraphina Monocellának leírja mesterséges ravaszságait, melyekkel egy házas portugalli férfiút elcsábított. «Boldogtalan szűzeink», kiált fel végül a tudósító, «kik az idegen nyelvnek gyakorlása miatt erkölcseiteket oly korán megvesztegetitek!» Igen ám, de mikor a magyar irodalom e «boldogtalan szűzeknek» alig nyújthatott még ekkor valamit.

Mert a mi volt, nem nekik való, vagy igen középszerű volt. Decsy Sámuel kiadott 1794-ben s ezen túl még kétszer egy *Magyar Almanak*ot, mely jobbára névtári, statisztikai és történeti tartalmú lévén, csak címénél fogva érdekelte a nővilágot. 1798-ban megjelent azután a fáradhatatlan Kis Jánostól egy *'Sebbe való könyv* prózai és költői fordításokkal. «Kedvesebben fogadták, mint hitte», mond a szerző a következő évben, «újra kínálja tehát nemes mulatsággal az ifjakat pihenő óráikban». De az evangélikus pap nem mulattatott, nem is gyönyörködtetett, mint a czimlapon ígérte; hanem csak moralizált és oktatott, és így természetes, hogy a közönség beleúnt.

A kedves fogadás azonban, melyben az első kötet, hihetőleg inkább címe miatt, részesült, megmutatta a helyes utat, — nem ugyan az íróknak, de a kiadóknak. Egy pesti könyvárus 1803-ban

[6] U. o. 1806. I. k. 57—8. l.

megindít egy tárt: «*Flóra*, vagy szívreható apró románok, erkölcsi mesék s egyéb, hármasan gyönyörködtető darabok. A Szép Nemnek és Szép Nem Barátjainak».

Három évvel később megindúl Pozsonyban egy versenyvállalat, a *Téli és nyári könyvtár*, mely idegen románokat fordításban és átdolgozásban nyújt a közönségnek. S ugyancsak 1806-ban egy másik pesti kiadó hirdeti, hogy «nagy dicsőségére válik a magyar nemzetnek, ha az idegen munkák ízetlen fordításaik által nem hagyja már magát tovább vezetéken hordoztatni, mint a járni tanuló gyermek». Ő tehát *eredeti magyar* románokat írat; az első: *Az ifjú Palugyay Andrásnak Bebek Kriskával való hív szerelme* meg is jelent már. Erre a pozsonyi konkurrens siet «a legfőbb tiszteletre méltó nemes publikumot bizonyossá tenni», hogy ezen túl valóságos hazai eredeti történetek is fogják az ő tárát bővíteni. Így a medárdi pesti vásárra a sajtóból ki fog szabadulni: *Farkasvölgyi Imre, vagy a Pozsonyi kísértő Lélek.* Egy tsudatörténet Corvinus Mátyás idejéből.[7]

Csakhamar egy harmadik vállalkozó is akad a régi koronázó városban. 1812-ben megindúl a *Magyar Dámák Kalendáriomja*, Horváth István szerkesztése mellett. Minden év elején jelent meg kis harminczketted rétben és arany metszéssel; bőrbe volt kötve, mint egy mai káplári bugyelláris és elzárható; még zseb is volt a végiben. Ép ily szolid, de impraktikus volt a tartalma is. Különféle naptári és genealogiai magyarázatok után versek és mesék a kor legkiválóbb íróitól, s végül a magyarországi nevezetesebb vásárok lajstroma — a mi a nőket bizonyára szintén igen mulattatta. Három év múlva a kalendáriom természetesen megszűnt; de a regényvállalatok virágoztak.

Az irodalomtörténet e tényeket nem mellőzheti. Bár az első három vállalat művei csak ritka kivétellel származtak íróktól, egészben véve mégis e kor szellemi mozgalmának jelenségei. A mit nem tettek meg a nyelvújítás írói: hogy mulattató, változatos és könnyed olvasmányt nyujtottak volna, megtették a könyvárusok.

[7] *Hazai Tudósitások.* 1806. I. k. 351—2. l. és II. k. 94. l.

Oly nagy volt már az irodalmi érdeklődés, oly elterjedt a szellemi élvezet szüksége, hogy íme három kiadó vállalkozik, hogy nekik eleget tegyen — nem hazafiságukkal, hanem pénzökkel. És mind a hárman nyertek vele; vagy folyt volna-e különben a három regénytár éveken keresztül? Mialatt pedig a nyelvújítás íróinak legnagyobb része a helyesíráson és az új szókon évődik, a közönség elé pedig csak versekkel és fordításokkal lép — az alatt a nagy közönség, különösen a nők szellemi szükségleteinek eleget tettek: Kiss István, Landerer és Eggenberger.

Íme egy olvasó közönség írók nélkül.

Az irodalom öreg urai természetesen másként fogják föl a dolgot. Ők nem látják az írót s azt hirdetik, hogy nincs közönség.

«A Tudósok nem dolgoznak; a Nemesek nem olvasnak, a Gazdagok a nemzeti Literaturára semmit sem áldoznak», így kezdi lapjában Kulcsár István 1820 január elején panaszos jelentését az irodalomról.[8] «A Nemzeti Literaturának igen alatsony állapotban létét szégyenünkre főképen mutatja az, hogy e mostani Ujj-Esztendőig a Vevők fogyatkozása miatt tsak egy diszes Kalendáriom sem jött napfényre. Vannak ugyan, de mind olyanok, hogy a jobb nevelésü ember tsak nevetseg miatt veheti kezébe. Egyedül a parasztság számára készültek. Nem illenék-e a közép és fő Rendek kezébe is a díszes Magyar Kalendáriom, Almanac? Az efféle könyvetskék és az Ujságok terjesztenék legkönnyebben és legkellemesebben az olvasás szeretetét, és ez által nevelnék a Nemzeti culturát. De most szomorúsággal kell tapasztalnunk, hogy a Falusi Nemesek Könyveket, vagy Almanacokat nem keresnek, ujságokat sem olvasnak. Lehet-e ennél nagyobb aluszékonyság, gondatlanság, elvadultság?!!! — Mikor ébredünk föl igazán?»

E sorok a régi írók köreiben erős visszhangot keltettek. «A hol két-három pesti író együtt beszélgetett, egy kiadandó Almanakról folyt a beszéd. Főképen Kulcsár és Horváth István aggódtak erről.»[9] Hogy mit kellene tenni, nagyjában érezték; de hogyan,

[8] *Hazai Tudósítások.* 1820. I. k. 25—6.

[9] Horvát István: *Tudományos gyüjtemény.* 1834. II. k. 146—7. l.

azt nem tudták. Ők egyre csak korholtak és buzdítottak, s mondhatni: mindig a hazával törődtek, soha sem a közönséggel. Mert ez a *Magyar Dámák Kalendáriomjának* kevés élvezettel kínáló útján őket kísérni nem akarta, ráfogják, hogy «nem olvas». Mert a nehézkes és unalmas *Hazai Tudósításokat* az ifjabb nemzedék már nem igen járatja, ráfogják, hogy «elvadult». Pedig a közönség a sok korholásra föleszmélt, a sok buzdításra sorakozott — csakhogy aztán nem ők adtak neki táplálékot, hanem Landerer és versenytársai.

Vajjon ki volt ennek az oka?

Kisfaludy Károly is olvasta Kulcsár kifakadásait, de benne nem keserű panasz kél nyomában, hanem egy termékeny eszme. «Nagy terven töröm a fejemet», írja négy héttel utóbb Gaalnak,[10] «de még nem főztem ki eléggé; behatóbb vizsgálat után közölni fogom önnel. Ez a terv mindkettőnknek rendkívüli hasznot hajthat.»

Íme ő tudja, hogy igenis van közönség. Mint optimizmusától várni lehetett, túlbecsüli ugyan a várandó eredmény anyagi oldalát, de helyes érzéke a fődologban nem tagadja meg magát. Hogy is? Hiszen ő érti e nemzedéket: műveltsége, tehetsége és munkássága épen e közönség szükségleteihez van mintegy hozzá szabva. Legalább eddig az volt. Miért ne volna ezentúl is?

A viszonyokat és tényezőket is helyesen fogja föl. «Hogy asszonyaink inkább magyarosodjanak», írja később,[11] «s a közönség hazai nyelvét inkább pártolja, élelmet kell neki nyujtanunk; tettel vívnunk, nem hiú sopánkodással. Ha a közönség nem oly meleg is, mint lehetne, maguk az írók okai: a sokszori megcsalatás idegenséget szül. A könyv olyan, mint a szép leány: a szív édesen vonzatik hozzá, mint honja virágához; ha rossz, kettősen sínli vesztegségét.»

Nem úgy hangzik-e mindez, mintha egyenesen Kulcsárt és társait czáfolná?

Érdekes olvasmányt kell nyujtani a nőknek, nem csupán

[10] *Levele Gaal*-hoz. 1820. febr. 17. — M. S.

[11] *Kritikai töredékek*. M. M. IV. k. 330. l.

oktatót; mulattatót, nem csupán erkölcsöst. Nem lehet tehát zsebbe való kalendárium, hanem almanak, és nem késhet soká kiadásával, mert a közönség mintha régóta várna ilyes vállalatra. És mert magyarnak kell lenni nyelvében és szellemében, részt nem vehet abban más, csak magyar író. Gaal barátjára e szerint nem lehet számítania. «Szándékom», írja neki újra pár nap múlva,[12] «a jövő évre egy magyar almanakot kiadni; számot tartok ez ügyben az ön barátságára». Már nem osztja meg vele a szerkesztést: az ily munkához egységes vezetés és ízlés szükséges. Kazinczynak pedig azt írja: [13] «Minthogy ezen Almanak hazánk asszonyainak leszen szentelve, azon törekszem, hogy az mind külső ékére, mind belső érdemére a külföldiekkel vetekedhessen», — ne hazafiságból olvassa tehát a nő az ő könyvét, az ilyennek nincs foganatja; hanem olvassa, mert mulat vele s tetszik neki: hazafias lesz aztán.

Ily szellemben indította meg azután Kisfaludy a maga zsebkönyvét, az *Aurórát*.

[12] *Levele Gaal*-hoz 1820. febr. 29. — M. S.

[13] *Kazinczi levelezése.* K. K.-val s annak köréből; 1820. decz. 28.; 6. l.

Bánóczi József.

HOGYAN NEVELJUK KISDEDEINKET?

(Levelek egy anyához.)

NEGYEDIK LEVÉL.*

Az erkölcsi nevelést is ép oly jókor meg kell kezdenünk, mint a testit. Ezen nevelésnek is az édes anya vetheti meg legbiztosabb alapjait. — «Nem messze esik az alma fájától» — ezt mondja a példabeszéd — s igaza van. A jó fa rosz gyümölcsöt nem teremhet. A milyen vagy magad, olyan lesz gyermeked, ha folytonosan gondozod, s ha érzelmeid költik fel lelkében az érzelmeket, ha példád ébreszti fel benne az ösztönöket, ha szavadra hallgatva szokja meg a jót.

Nagy befolyása van gyermeked erkölcsi életére már azon körülménynek, hogy minő érzelmek voltak az uralkodók lelkeden, míg azt szíved alatt hordoztad, míg azt emlőiden tápláltad. Érzelmeid nemcsak a te testedre hatottak, nemcsak a te ösztöneidet irányozták, mig a teremtő isten választott temploma voltál, hanem hatottak azok magzatodra is. Boldog anya, kit nem zaklatnak áldott állapotában vad, heves indulatok, ki szelíd nemes érzelmektől áthatott állapotban várhatja be a pillanatot, a midőn a teremtőhöz legközelebb állítja végzete. Szerencsétlen az a gyermek, kit anyja vére, teje már megrontott.

Első és fődolog a gyermek erkölcsi nevelése körül is abban áll, *hogy testi jólétét gondozzuk. — Csak egészséges testben lakhatik ép lélek. A betegeskedő gyermek testi érzelmei mindig hatalmasabbak lesznek szellemi érzelmeinél és benne a testi érzelmekből származó ösz-*

* A harmadik levelet l. az 1881. évf. V. füzetében 421—25 lapokon.

tönök el fogják nyomni a szellemi érzelmekből fakadó ösztönöket. — A miként a felnőtt embernek sokkal nehezebb beteges állapotok közt, jellembeli tisztaságát megőrizni, mivel feltételeinek, életelveinek keresztül vitelében a testi gyarlóságok minden lépten nyomon gátot vetnek: ép úgy a gyermekkorban is az erkölcsi alapvetés alkalmával megnehezíti a nevelő teendőjét a gyermek beteges testi állapota. — Ki ne tudná, hogy mily nehéz a beteges gyermekekkel való bánásmód, hogy mennyit el kell nézni, mennyit meg kell engedni a szegény beteg gyermeknek! pedig jól tudjuk, hogy a mit a gyermek huzamos betegeskedése alatt megszokik, — azt nehezen hagyja el. Így lesz a beteg test a beteges léleknek folytonos ápolójává. — Avagy nem a beteges gyermek teszi-e rabszolgákká övéit — s rendszerint nem az a gyermek lesz-e a szülők átkává, kinek sokat, mindent elnéztek, mert az istenadta, szegény, oly gyönge, oly beteges volt. Azért, édes anya! azon légy, hogy gyermekeid minél egészségesebbek legyenek! —

A második főteendő az erkölcsi nevelés körében abban áll — kedves leányom, hogy a *gyermek köréből minél gondosabban eltávoztassuk a rút, a visszataszító, gonosz példákat és senkinek se engedjük meg — még magunknak sem, hogy a kisdeddel játékszer gyanánt bánjanak.*

Eltévesztik ott a nevelést, hol az egyik pillanatban a gyermek szeszélyének hódolnak, a másikban pedig a magukénak áldozzák fel a gyermek örömeit. A felnőttek a legrosszabb szolgálatot teszik a gyermeknek, ha általa hagyják magukat kormányozni, különösen mikor az magát haragosnak mutatja. Az ily eljárás makacs gyermeket teremt. — Sajnos, a betegség alatt, majdnem minden egyes gyermekben kifejlődik ezen erkölcsi fatytyu-hajtás — mivel azon nagy figyelem, melylyel szenvedéseik közben tett kívánságaikat teljesíteni szoktuk, gazdag talajul szolgál erre. De van óvószer is ellene. — Éreztessük a gyermekkel mindig, még beteges állapotában is, hogy a felnőtt ember fölötte áll s hogy nélküle gyámoltalan volna. — Ez képezi alapját *az engedelmességnek, a mely nélkül erkölcsi nevelésről szó sem lehet.*

Csakis a felnőtteknek felsőbbsége, tekintélye semmisítheti

meg a gyermekekben a roszat, mielőtt az az erkölcsi fogyatkozás színét fölvehetné. Az által pedig — mondja Sailer, egyik jelesebb német pedagogus — ha a szülők és rokonok, barátok a gyermeknek minden kívánságát teljesítik, a rosz magvát ha nem is ültetik át a gyermek természetébe — abban bizonyosan ezen eljárás ápolja azt, mit távol akarunk töle tartani, ki akarunk belőle írtani.

A midőn kisdeded sír, jajgat, ordít, hogy kívánságát elérhesse — kivált ha azt tartósan cselekszi — ne szaladj azonnal szolgálatára és ne engedd meg, hogy mások ezt tegyék. — Meg kell különböztetni a gyermek természeti szükségét az oly kívánságoktól a melyek nélkül ellehet, el kell lennie. — Nincs rosszabb szokás, mint a midőn a felnőttek olyasmivel ingerlik a gyermeket, mi nem a kezébe való, minő p. o. óra, kés, villa stb. — Az óra ketyegését, fényét a kisded megkedveli — érzékelni akarja, a csillogó tárgy ízét is ki akarja venni — de ekkor a mama vagy a papa elkapják előtte a drága, nem gyermek kezébe való dolgot. — A gyermek erre sír — ordít; a papa és mama megsajnálják, ismét kezébe adják a követelt dolgot. A gyermek így lassanként rájön, hogy a sírással, ordítással mindenhez hozzá juthat s mielőtt még a jót a rosztól meg tudná különböztetni: megszokja, hogy minden érzéki kívánságát érzéki úton vívja ki. — Így lesz a kis ártatlan gyermekből a mindenható kényúr; megtudta a módját a kívánságok kielégítésének. De minő mód ez! Nem ez-e az alapja az erkölcstelenségnek? — A józan szülő nem is ingerli gyermekét oly kívánságokra, melyeket nem akar kielégíteni benne s ha ilyenek mégis támadnának — a gyermek sírásával, ordításával nem sokat törődik, — kiáltozni hagyja, míg magától el nem hallgat vagy még szigorúan rá is szól. — A kisded nem érti ugyan még e leczkét; de érezvén az arcz ellenzését, a nyersebb hang hatását, mint az ellenzés szavát, elhallgat. — Az által, hogy így egy felsőbb akaratra kívánságát, vágyát megszüntetni megszokja a gyermek, megvettetik benne az erkölcsi erő alapja még mielőtt a jó és rosz között különbséget tudna tenni. — A mely anya nem képes gyermekének erkölcsi érzelmeire oly módon hatni, hogy az már ölbeli korában hallgasson az anya szavára; ha nem képes annak érzelmeit, vá-

gyait elhallgáttatni, mikor ezt jobb meggyőződése úgy parancsolja: az nem szereti igazán gyermekét, az nem fogja erkölcsi nevelését jól vezetni magzatának.

Mihelyt a gyermek megszűnik teljesen gyámoltalan lenni, mihelyt járni — kelni tud s a beszédbeli ügyesség is némileg kifejlődik benne: azonnal kezdetét veheti a leggondosabb erkölcsi nevelés.

A míg egyrészt elvonjuk tőle segítő kezünket s magára hagyjuk, hogy erőit és ügyességeit kifejtve minél önállóbb legyen a mozgásban, a járásban-kelésben, beszédben, addig másrészt annál élesebben szemmel kell kisérnünk s mindaddig míg a szülő vagy nevelő kormányzását teljesen meg nem szokja, nem kell engednünk. — Az anyának legtöbb örömöt okoz a még csak nem rég járni indult gyermek, — a beszélni kezdő kisded; de gondja is legtöbb van az ily apróságokkal. — Ilyenkor még nem hallgathat a gyermek anyja szavára oly mértékben, mint fakadozó ösztöneire. Ha csak elég erélyesen nem lép fel az édes anya, a kis bohó a fölött való örömében, hogy már szaladni is tud, — lót-fut s mozgási ösztöneit követi, míg valami baja nem történik.

Ha ebben a korban nem vigyázunk a gyermekre, ha ilyenkor nem szoktatjuk a gyermeket szófogadáshoz, soha sem lesz belőle engedelmes gyermek, — a ki pedig nem tanul meg kisded korában szülőinek engedelmeskedni — az később majd nem tud magának parancsolni, abban az érzéki ösztönök elnyomják az emberi méltóságot, eltörpítik az embert, megszüntetik benne az erkölcsiséget.

Oh ha tudnátok ti édes anyák, hogy gyermekeitek erkölcsi élete akkor veszi kezdetét, midőn járni, beszélni kezd, nagyobb gonddal viseltetnétek e járni-beszélni kezdő angyalok iránt! Tudjátok meg, hogy tőletek függ egyedül, hogy angyalok maradjanak-e avagy az emberiség szemetjeivé legyenek gyermekeitek! —

Ne hagyjátok a kisdedeket sokáig magukra s ne bizzátok őket lelketlen, műveletlen emberekre!

Ne követeljetek tőlük lehetetlenségeket s ne akarjátok őket természetükből kivetkőztetni!

Ne általános parancsolgatással, hanem egyenes parancs szóval éljetek velük szemben!

Ne nyomjátok el benne a roszszal a jót is! — Ezek azon szabályok, melyeket soha sem szabad szemünk elől tévesztenünk.

Jövő levelemben e szabályok mindegyikéről külön-külön fogok szólani; de addig is ajánlom, hogy a magad tapasztalatait is gyűjtsd, foglald össze elmédben, hogy szavaimat annál jobban megérthesd s annál termékenyebb eredménynyel fogadhasd lelkedbe.

* * *

A GYERMEKI SZEM.*

I.

A gondos szüle abból a bizonyítványból, melyet gyermeke az iskolából hazahozott, meg akarja tudni, mire van leginkább tehetsége, hogy ehez képest már ideje korán és észszerűen állapíthassa meg, melyik pályára szánhatja őt. Hogy ilyen czélnak megfelelhessen, magában véve az iskolai bizonyítvány elégtelen: levén az, — legalább a mint eddig szerkesztik — igen fogyatékos okirat. Bár mennyire lelkiismeretesen van is az kiállítva, a gyermeknek csakis erkölcsi és szellemi tulajdonságait ítéli meg, anélkül, hogy fizikai képességeit és fejlődését érintené. De vajjon elégséges-e tudni, hogy a gyermek értelmi képessége és kézbeli ügyessége egy bizonyos hivatásra alkalmassá teszik, és nem kellene-e tisztába jönni azzal is, vajjon testi szervezetében nincs-e már most jelen bizonyos akadály, a mely őt majdani hivatása gyakorlásában meg fogja zavarni.

A gyermeki szervezetben sok lehet a szabályellenesség, melyek a felületes vizsgálódás előtt föl sem tűnnek, de a melyeket, ha csirájában ismerjük meg, tán még kiegyenlíthetünk, vagy legalább a jövőre nézve számba vehetünk, a mi sok végzetes tévedésnek elejét venné. Mennyivel ritkábban volnánk mi orvosok abban a kínos helyzetben, hogy szemtanúi legyünk: hivatásuknak meny-

* A legnagyobb örömmel és készséggel juttatunk helyet folyóiratunkban ezen érdekes és tanulságos felolvasásnak, melyet *Dr. Szili Adolf* orvos úr nem rég az Iparosok körében tartott, s melynek kéziratát rendelkezésünkre bocsátotta. Azt hiszszük, hogy olvasóink is szívesen veszik az illetékes szakférfiú tollából eredő tájékoztatást oly ügyben, mely az iskolai körök figyelmének és gondoskodásának egyik legméltóbb tárgya. *Szerk.*

nyien esnek áldozatul. Csak a gondos és időről-időre ismételt orvosi vizsgálat, melynek a gyermekre épúgy kötelezőnek kellene lennie mint az intellektuális vizsgálatnak, és a kettős vizsgálat eredményének együttes közlése fogná az iskolai bizonyítványt igazán azzá avatni, hogy a gyermek életpályájának útmutatója legyen.

Benvenuto Cellini, midőn híres Perseus szobrát önté érczbe, különösen kiemelte a plasztikának nehézségeit szemben a festészettel, sohajtva vallván be, hogy a szobrász műalkotása egyik oldalának szépségeiből gyakran áldozni kénytelen, hogy a másik oldal szépségeit meg ne csorbítsa, és az egésznek harmoniáját megmentse. Szüle és nevelő jól tenné, ha átvitt értelemben lelkére venné e mondást. Az emberképzés nagy művészetében szintén két oldal tartandó szem előtt, melyek egymással összhangzásban legyenek. Mi nem akarjuk gyönge gyermekeinket spártai példa szerint kitenni az enyészetnek, hanem fel akarjuk nevelni, ápolni, izmosítani, meg akarjuk menteni. Nem akarjuk fatalisztikus tétlenséggel elfogadni azt a szeretetlen princzipiumot, mely a létért való küzdelemben elismeri az erősebbnek győzelmét a gyöngébb fölött. Mi segíteni és istápolni akarunk, mert hiszen ebben rejlik az embernek nemcsak saját fajához, hanem a mennyiben hozzá férhet, az egész természethez való vonatkozása. Már pedig ha jogosult az az aggodalom, melyet gyermekeinkkel szemben érezünk, kétszeres kötelessége az iskolának, a reá bízott gyönge csemeték fölött őrködni, mert benne magában sok veszély rejlik, mely egy fiatal életet vajmi könnyen megronthat.

Az iskolában gyűjtött orvosi tapasztalás már gyakran idézett elő erélyes tiltakozást. Hogy a legújabb példák egyikét említsem, rámutatok az alsó szászországi és wesztfáliai tébolydai orvosok utolsó gyűlésére, hol a magasabb osztályokat járó tanulók túlterhelése képezte a tanácskozás egyik főtárgyát és a melyben a tanulóknál előforduló elmebetegségek idézett példái szomorú illusztrácziót nyujtottak. Nem is sok időt vetek neki, és a reakczió — ha ugyan illik e mozgalomra nézve e gyűlöletes névvel élnem — az oktatási ügyre üdvös befolyást fog gyakorolni. Nem fejezhetjük ki

elismerésünket eléggé, ha látjuk, hogy maguknak a tanférfiaknak méltánylása is e fontos ügy felé fordúl. És így nem csekély érdeméül tudjuk be *Petermann A. F.* iskolaigazgató úrnak mostanában megjelent müvét, mely ezt a nyiltszívű czímet viseli: «A mai iskolai tanítás által előidézett fogyatkozások és kórok, és azon mód, a melylyel rajtuk segíthetünk. Intő szózat szülőkhöz és tanítókhoz.» (Die Schäden, hervorgerufen durch unsere heutige Schulbildung, und Vorschläge zu ihrer Abhilfe. Ein Mahnwort den Eltern und Lehrern. Braunschweig.)

II.

Ama sok szervi szabályellenesség, gyöngeség, fogyatkozás sorában, melyek az egyén jövőjében befolyásukat kérlelhetlenül érvényre emelik, a gyermekkorban azonban észrevétlenül állnak fen vagy szerezhetők meg, a *látási zavarok* bizonyára nem a legkevésbé fontosak. Orvosi lelkiismeretem kötelességül rója rám, hogy ehelyütt intő szóval forduljak a közönséghez. Előttem lebeg ama kétségbeesett arczkifejezés, a melylyel már annyi szegény iródeák, kézműves, varrónő rendelő szobámból távozott, midőn őket veszélyeztetett szemök miatt eddig folytatott foglalkozásuktól mindenkorra eltiltottam. Ilyenkor ezt szoktam kérdezni magamtól, mikor támadt tulajdonképen a baj, mikor történt az első végzetes hiba? És az a válasz, melyet erre nézve elégszer adtam magamnak, megérlelte bennem a meggyőződést, hogy szükséges épen a *gyermeki szemet*, a mely ellen annyit és oly könnyen lehet véteni, a leggyöngédebb és legfigyelmesebb gondozásba ajánlani.

A szem már a gyermek kicsi korában követeli teljes figyelmünket. Ezt annál könnyebben felfoghatjuk ha méltányoljuk azon föladatot, mely a gyermek szeme elé már annak első életszakában fűzve van. Már *Schopenhauer*, a nagy bölcsész, még jóval a Darwinkorszak előtt találóan mondta ki, hogy az újszülött gyermek csak *érzi* a világosságot, de azért látni még nem tud: *az ítéletképes látást csak a tanulás révén szerzi meg.* Az újszülött gyermeken tett észlelés, a látóérzék kifejlődésének szorgos megfigyelése bizonyítja ezt, valamint ama csodálatos érzéki nyilvánulás is, melyet vakon szü-

lött egyéneknél tapasztalunk, midőn később jó sikerrel ejtettek rajtuk műtevést. Akár hányszor látjuk, hogy rendes fejlődésű gyermek, ki már beszélni is tud és szemével számtalan alakot meg bír különböztetni, korán sincs még képesítve arra, hogy a harmadik dimenziót megítélhesse, mert keze ügyétől messze eső tárgy felé úgy kapkod, mintha közel fekvő volna. A ki öntudatlan örvend teljesen kifejlődött látó érzékének és vele mint valami magától értetődő dologgal kora reggeltől késő lefekvésig él, gyanítani sem gyanítja, hogy mennyire komplikált szerkezet van itten kifejlődött működésben, mely működést előbb meg kellett tanulnia és melyet apránkint meg is tanult. És e szervezet mily szorgalommal, mekkora genialitással és mily fényes eredménynyel tanul már abban a korban, midőn a gyermek tudatával sem bírva azon fontos folyamatoknak, melyek belsejében követik egymást, ártatlan első játékaiban gyönyörködik! Nem világos-e ezek után hogy már ebben a korban igyekezzünk gondosan távol tartani minden ártalmasságot, a mely habár futólag is a szemet tevékenységében megzavarhatja; s hogy már most igyekezzünk orvosi tanács és értelmes gyakorlás által tökéletesebb kifejlődését idézni elő annak az érzéknek, mely valamennyinél fejlődésképesebb és a fejlesztést annyira megjutalmazza.

Nem sokára megjön az ideje annak, a midőn az egyén maga is már komolyabb követelésekkel fordul látóérzéke felé. Már a gyermeki játéknak is folyton növekedik a jelentősége, s már e játékokból szeretünk következtetést vonni a gyermek későbbi szellemi fejlődésére. Némi joggal is; mert jellem és tehetség már ilyenkor szokott náluk nyilatkozni. De csak, ha nem felejtjük el, hogy e játékok megválasztásában és a bennök mutatott kitartásban a gyermeki látóérzéknek is nagy szerepe van, csak úgy lesz gyermekünk jövőjével foglalkozó ama gondolkozásunknak valóban alapja és foganatja.

III.

Tudjuk, hogy a látás csak akkor lehet szabatos, ha szemünkben legelőbb a látott tárgynak optikai képe a reczehártyán, azaz a

látóideg végkiterjedésén éles körvonalokban tűnik fel. Ez úgynevezett reczekép azonban könnyen megzavarodik, sőt a fel nem ismerhetésig végkép el is mosódik. A szemteke alkatában vannak erre nézve megadva az első föltételek. Már meg vagyunk szokva, hogy minden egyes szervnél szoros korlátokon belül is megleljünk a végtelenig változó mértékkülönbségeket. Vajjon, ha összevetjük és megvizsgáljuk: egy társaságban hány embernél találunk teljesen egyenlő nagyságú kezet? És így van ez minden egyéb szervünkkel is, de egyiknél sem jár a mértékkülönbség oly fontossággal, mint a szemnél. A legcsekélyebb különbségek a szaruhártya, azaz a mellső átlátszó rész görbületében, a legcsekélyebb különbségek a szemteke hosszúsági átmérőjében és más eféle, a fénytörési képességet tetemesen csökkenteni vagy öregbíteni fogja, a mi mindannyiszor igen érzékeny befolyással van a reczeképre és eszerint magára a látásra. Nem kevéssé csodálkoznának Önök azon, ha kísérletkép sorjában felváltva láthatnának a más szemével. Sokan Önök közül csak így értenék meg, mekkora kincset illesztett a jóságos végzet homlokuk alá, de egyszersmind tartok tőle, hogy sokan Önök közül csak nehezen birkózhatnának meg a kísértéssel, hogy a kölcsön vett drága jószággal odébb ne álljanak. Természetesen az ilyen érdekes kísérlet lehetetlen, de elég is, ha egyszerűen körültekintünk. Már az is, hogy annyi szem a legkülönbféle és a legkülönbfokú optikai segítségre szorúl, mutatja, hányféle lehet a szemnek látása.

IV.

A látási különbségek a gyermekszemben még nem mutatkoznak teljes kifejlődésükben; egyik részét, a mint látni fogjuk, csak később szerzi meg: de a *rövidlátóság*, habár a gyermek szemében ritkábban fordúl elő mint a felnőtt szemében, néha mégis már mint veleszületett állapot jelen van, és akkor többnyire igen nagyfokú. És mily sajátszerű befolyással van a rövidlátás a gyermek lelkére és életének minden nyilatkozatára! Hány szüle nem tudja megérteni, vajjon egyik gyermeke miért oly feltűnőleg csöndes és zárkózott, a többiek játékában miért nem vesz részt és azokat lát-

szólag bárgyú módon nézi, és ha még sem állhat ellen az ingernek, sokkal ügyetlenebb gyermektársainál? Legszívesebben félreeső szögletekbe vonul, a hol apró szedett-vedett tárgyakkal játszadozik és nagy beszédbe ereszkedik velök; e kincseit aztán gondosan elrakja és őrzi. A kis különcz — *rövidlátó*.

Annak a világnak, a melyet ő tisztán lát, már néhány czentiméternyire szeme előtt vége szakad. E határon túl minden zavaros és el van mosódva. Hogyan kapná fel a repülő labdát? Hisz csak akkor látja meg, ha az orrára esik. Nincs bátorsága futkosni a szabadban, mert hisz nem veszi észre a talaj girbe-gurbáit, a melyekben oly könnyen megbotolhatik. Annál szivesebben ül este, a midőn testvérkéi már aludni tértek az asztal mellett, hol a lámpás világánál előhozakodik aprócseprő játékaival és tarka rongyocskáival. Ismertem egy ilyen kis legényt, a kinek az volt kiváló szenvedélye, hogy lapokra rajzolt katonákat kiszínezett, melyekből egész ezredekkel bírt. De megesett némelykor, hogy egyik kisebbik testvérkéje karját mohón nyujtotta ki e kincsek felé, s meg sem nyugodott addig, míg a gondosan kipingált regementek egyikét csúffá nem tette. Bár a királyok is ekkora sajnálattal eresztenék háborúba katonáikat, mint a milyen az volt, mely a szegény myopikus gyermek arczocskáján mutatkozott, valahányszor egy-egy kedves, papirosból való hadtestét így látta megsemmisülni!

V.

A rövidlátásnál sokkalta sűrűbben fordúl elő a gyermeki szemben a rövidlátásnak ellenkezője, a *túllátóság*. Ez állapotnak csekélyebb fokai, melyek épen a leggyakoriabbak, egyáltalában nem csökkentik a fiatal szem látóképességét; mert a gyengén túllátó szem az éles reczeképet még könnyen megszerezheti, habár csak az alkalmazkodás által, vagyis azzal a képességgel, a melylyel a szem lencséjét erősebben kidomborítani és vele fénytörő erejét öregbíteni bírja. Ez oly képesség, mely főleg a gyermeki szemnek bő mértékben rendelkezésére áll. A gyöngén túllátó gyermeki szem tehát voltaképen még igen jó szem, mert minden távolságra tisztán ellát, de mégis legszívesebben a távolban csapong, mivel

ez a nézés legcsekélyebb alkalmazkodási erőlködéssel jár. A látási hiba azonban akkora is lehet, hogy a túllátó szem a *messze távolba való nézésnél már* az alkalmazkodási képességét bő mértékben felhasználja vagy talán egészen kimeríti. Az ilyen szemű gyermek néha semmiféle távolba sem lát jól, de nagyobb távolba bizonyára jobban és könnyebben mint közelebb eső tárgyra. Azért az ilyen gyermekre nézve nagyon keserves, ha szobába zárják. Nem kell neki se képeskönyv, se tarka játék, de aztán annál szívesebben ugrál a szabadban, a mi oly természetes, de a miért pajkosnak szidják. Valóságos martyrium kezdődik ránézve a mikor az *Abc* tanulásába kell fognia. A merengést, elszóródást és ideges türelmetlenséget, melyről csaknem minden tanító panaszkodik egyikmásik növendékénél, kevésbé fogja megróni, ha elgondolja, hogy ezt a «neveletlenséget» a gyermeki szem szabályellenes szerkezete okozhatja.

Ha később a túllátó gyermek részint bizonyos ösztönének engedve, részint a külső viszonyok szorító kényszere alatt *Abc*-s könyvét elvégezte és nagy nehezen megtanulta az írás művészetének alapját, akkor lassanként belátja környezete, hogy szemei nincsenek rendén. Azonban sok szüle és tanító, a kik büszkék arra, hogy szigorúak, sokszor még ekkor se változtatják meg azt a véleményüket, hogy csak neveletlenség, ha a gyermek egész arczával szinte ráfekszik a könyvre vagy írásra és mégis oly lomhán betűzgeti azt, s olyan formátlan ákombákom betűket vet. Pedig ennek csak az az oka, mert így a gyermek, ha nem is éles, de mégis elég nagy reczeképet nyer, a melyet felhasználhat. Mai napság könnyű dolog az ilyen állapotokat kellő megfigyelés mellett már idején észrevenni és rajtuk jól megválasztott szemüveggel segíteni. De az 50-es évek első felében még az orvos sem tudott velük szemben mit csinálni. Végzetes gyöngelátóságnak tartották az okot, és azt hitték, hogy későbbi megvakulás előjele. Ha egy okos gyermeknek néha sikerült, akár szerencsés ösztönét követve, akár puszta kiváncsiságból keze ügyébe keríteni valami erős domború szemüveget, melyet talán a nagymama felejtett kötése mellett, és így megjavítani látási hibáját, roppantul csudálkoztak e

bámulatos eseten, a melyet aztán az orvosok a legfurcsább hypothezisekkel akartak megmagyarázni.

VI.

Donders, a híres németalföldi tudós mindjárt ráutalt, hogy magában a túllátóságban (és nem épen annak legmagasabb fokaiban) rejlik egy bizonyos, a szemet illető veszély, a melytől méltán kell tartanunk. Nem a szemet, hanem a *szempárt* kell ezúttal említenünk. Még az is, a ki soha sem gondolkozott a két szem egymáshoz való viszonyáról, és a kit még nem is világosítottak föl a közös kétszemi látás előnyeiről: még az ilyen ember is igen érzékeny lesz a szempár szimmetrikus irányítását és mozgatását illetőleg. És valóban, mi csúfithatja el inkább az arczot, mint a nem szimmetrikus irányítása a nézésnek, mint a *sandítás*. Nos hát a gyermekek sandítása legtöbb esetben csak a túllátóság következménye. Szülőkre és tanítókra nézve jó lesz, ha megtudnak erről egyetmást.

A két szem kölcsönös állása a közelbe és a távolba való nézésnél nagyon különböző. Mivelhogy a közös látás szempontjából a két szemnek mindig egyszerre kell irányulniok a megtekintett tárgyra, azért a tekintet irányítása a távolba való látásnál majdnem egyenközű, a közelbe való látásnál pedig megfelelő módon összhajló. Igen fontos változás történik azonban egyúttal a szem belsejében is: a végből ugyanis, hogy valamely közel levő tárgyról éles reczeképet nyerjünk, a szem fénytörő erejét megfelelően fokoznunk kell. Ez a fokozás pedig azáltal történik, hogy a szemlencsét jobban domboritjuk, a mely eljárást már az imént elneveztük a szem alkalmazkodásának. *Teljesen szabályos szempárnál a távolba való látás alkalmával a látási tengelyek párhuzamosak és az alkalmazkodás szünetel; úgy hogy a közelbe való látás az összetérítés és az alkalmazkodás egyenlő fokú működését kívánja meg. Ennélfogva a kettő között bizonyos állandó összefüggés van, a melyet bizonyos korláton túl nem lehet se tágítani se szükíteni.*

A túllátó szempárnál azonban a szemállás és az alkalmazkodás egymáshoz való viszonyukból már kezdettől fogva (a látási hibának megfelelőleg) el vannak tolva. Hisz a túllátó szemnek

már a távolba való nézésnél is, tehát már akkor, ha a két szem tekintete párhuzamos, gyakran igen nagy mérvben kell alkalmazkodnia, azaz ki kell adnia az alkalmazkodó képesség vagyonának jelentékeny részét, hogy élesen láthasson. Ilyenkor a látás, hogy Donders szellemes kifejezésével éljek, az alkalmazkodó képességnek kisebb-nagyobb deficzitjével kezdődik; és minden látási művelethez oly alkalmazkodás szükséges, a mely tulajdonképen nagyobbmérvű szemösszhajlásnak felel meg mint a mekkorát az illető tárgy távola megkövetel. Ebből a rendhagyó viszonyból a túllátó gyermek szemében nem csekély küzdelmek keletkeznek, melyeknek kellemetlenségeit bizonyára megérzi a gyermek, s a melyek olykor sajátságos csatavesztéssel végződnek. A tisztánlátás kívánsága a szempárt ama jobban összetérő állásra kényszeríti, a melynél aztán az éles reczekép létrehozására szükséges alkalmazkodási fokot el lehet ugyan érni, de a melynél veszendőbe megy — a közös látás. Így keletkezik a befelé való kancsalítás. Legtöbbnyire a 4-ik és 7-ik év közötti korban fejlődik ez ki a gyermeknél; azaz akkor a mikor egyrészt a közös látás érdeke még nem elég nagy; s azok a fiziologiai kapcsok, a melyek a két szem megegyező viszonyainak alapját képezik, sincsenek még eléggé megszilárdítva; s amikor másrészt a gyermek látó szervének legelőször kell komolyabb munkát végeznie. Mert hisz ez időben kezd el a gyermek kisebb tárgyakkal játszani (a leány különösen bábupiperével), s ilyenkor gondoskodnak arról is, hogy a gyermek az ismeretek alapját, az *Abc*-t elsajátítsa. Szóval ebben a korban kezdik a gyermek alkalmazkodó képességét huzamos megerőltetésnek kitenni, és épen ez az a miben a veszély rejlik. A sandításnál nem azt kell sajnálnunk, hogy elcsúfítsa a gyermeket, hanem sokkal inkább azt, hogy elvész a közös látás, a melynek előnyei sokkal jelentékenyebbek, hogysem veszélyeztetését közönyösen tekinthetnők. A szépségben ejtett hibát még huzamosabb fenállás után is teljesen el lehet tüntetni egy műtét által, de e közben a két szem egymáshoz való viszonyában olyan fontos változások jöttek létre, hogy a szabályos kétszemű látás visszanyerésének majdnem minden reménye odavész.

Bár a legfontosabbat mindama dolgok közől, melyek a gyermek szemére nézve jelentőséggel bírnak, még csak ezután kell elmondanom, még sem tettem egészen szándék nélkül, hogy figyelmüket a szemnek legkorábbi milyenségére és legelső, gyakran csak közvetve nyilatkozó képességeire akartam irányozni. Önök bizonyára általában nem kétkedtek rajta, hogy a gyermek jellemének sajátságaira testi állapota többféle befolyást gyakorol; már e kevés, futólag vázolt körülményből meggyőződhettek arról, hogy e tekintetben egyik legfontosabb szerepet a látás szervének működése játsza.

Hiszen ez az a szerv, a melynek elejétől fogva az a feladata, hogy a lehető legkimerítőbben ismertesse meg velünk a külvilág tárgyait. Ezért érint bennünket a gyermeki szem ragyogása és első okos tekintetének kedvessége olyan kellemesen, ezért nincsen egy érző szemorvos sem, a ki a gyermeknek beteg szemével ne foglalkoznék kétszeres gonddal.

VII.

Abból, a mit eddig mondottam, a gyermekek nevelésében nem nehéz feladat hárul a szülőkre, tanítókra. Egyszerű tanok folynak ezekből, a melyeket lelkükre szeretnék kötni. A legnagyobb figyelmet azok a szerencsére ritka esetek igényliik, a mikor a gyermekkor legelején már nagyfokú rászármazott rövidlátóság jelentkezik. Azoknak a gyermekeknek, a kiknél ez a látási hiba tűnik fel, nem szabad megengedni, mivel épen szeretik, *hogy különösen gyenge világítás mellett és hajlott testtartással nagyon kicsi játékszerekkel játszogassanak*. Ha az ilyen kártékony dolgoktól való gondos megóvás nem is teszi szemüket jobbá, mint a milyen az a természettől fogva, de legalább a legbiztosabban eltávolítja azokat a veszélyeket, a melyek a nagyon rövidlátó szemet az egész életen át fenyegetik.

Ellenben azokat a gyermekeket, a kik már korán ellenszenvet mutatnak közeli foglalkozás iránt, s így túllátóságot gyaníttatnak, amíg lehet ne bántsuk. Rakonczátlanságuk szeren-

csére a legjobban őrzi meg szemüket a túlerőltetéstől. Ha azonban már komolyan hozzá kell látni a dologhoz, akkor a tanulásra válaszszunk nagy tárgyakat, nagy képeket, nagy betűket, melyek nem követelik meg, hogy nagyon közelítsék a szemhez. Leányoknál soká nem is szabad gondolni kötőtűre, himező pamutra. Végre engedjük meg, hogy a túllátó gyermek, a milyen korán csak lehet, használjon domború szemüveget, a mely sehol sem érdemli meg kevésbé a vele szemben uralkodó előítéletet, mint épen itt. Minthogy azonban a gyermeknél nem nyilatkozik a túllátóság mindig bizonyos feltűnő magaviselet által, jó lesz, ha eleinte mindenütt kerüljük a nagyon kis játékszert és taneszközt; hisz nem mindig a magasabb fokú túllátóság az, mely kancsalítást okoz, és melynél az okos kimélés a veszedelmes örvényt elkerültette volna velünk. Még ott is, a hol már csalhatatlan nyomai mutatkoznak a szemek hamis állásának, ha egyáltalában van még segítség, ezt csakis az alkalmazkodó képesség megerőltetésének gondos elkerülése és a túllátóságnak szemüveg által való kora javítása nyujthatja. Van ugyanis eset, a mikor a sandítás ilyen bánásmód mellett, még több idejű fennállás után is, meg volt szüntethető. Olyan esetekben, a mikor nem váltakozva sandít a két szem, hanem folyton ugyanaz, különösen azt kell figyelembe vennünk, hogy az ilyen folyton hamis irányba néző szem a nemhasználás folytán lassanként elveszti látóképességének nagy részét. Azért az ilyen formán sandító gyermeknél azt a szemet, a mely nem sandít, naponként egy kis időre lekötjük, hogy így a sandító szemet az egyenes nézésre és a látásban való gyakorlásra kényszerítsük. Tagadhatatlan, hogy van rá eset, a mikor ilyen eljárás mellett a kancsal szem nemcsak megtartja látó képességét, hanem önkényt vissza is tér a helyes irányba.

Más rendellenes vagy kóros állapotokat, melyek a szem fénytörő részeiben előfordulhatnak, hiába említének e helyen. Ezeknek megállapításához olyan orvosi ismeretek szükségesek, melyeket népszerű előadásban nem lehet fejtegetni, de meg az ezekkel való elbánás is egészen az orvos hatáskörébe tartozik. E helyett helyén van felvilágosítást követelni a felől a sors felől, mely a

gyermek szemére az élet további folyamában vár: abban a nehezen meghódítható világban, a mely mindjárt az *Abc* megtanulásán túl veszi kezdetét.

VIII.

Ha útaimban olykor a tanítási idő vége felé egy iskola előtt megyek el, csak benső részvéttel nézhetek azokra a kis emberekre, a kik rendetlen csoportokban rontanak ki a napvilágra. Természetesnek találom, hogy tagjaikat, a melyeket órákon át az iskola padjaiban kellett tartaniok, virgoncz ugrándozás által akarják megint mozgékonyakká tenni. És mivel mindig a szemorvos szól belőlem, szeretnék feléjök kiáltani: szemeiteket is engedjétek a messzeségbe kalandozni, hisz elég soká voltak négy fal közé zárva; s ha talán azt hallanám, hogy nem néztetek mindig kellő figyelemmel a könyvbe vagy a táblára, legkevésbé sem fogok haragudni rátok.

Az iskolának a gyermek szemére való befolyása, fájdalom, nagyon is megerősíti azokat az intéseket, melyeket az imént hallottak. Azzal a húzamos közelnézéssel szemben, a melyre a fiatal szem az első iskola-naptól fogva kényszerítve van, nem bír az mindig egyforma ellenállást kifejteni. Ez irányban nagy nyugtalanságot keltett azon rendszeres, kiterjedt és sok helyütt ismételt vizsgálatok eredménye, mely vizsgálatoknak az iskolás gyermekeket, az elemi iskolától fogva egész a középiskola legfelsőbb osztályáig alávetették.

A *rövidlátóság elharapódzása* az iskolában nemcsak ez idő szerint vonta magára a figyelmet; már a század elején, 1812-ben tett *James Ware* a royal society-nek az oxfordi tanulókat illetőleg ez irányú jelentést. Kis vártatra német iskolákban is oly feltűnő lett a baj, hogy még a hatóságok is hivatalos vizsgálatok megejtésére látták magukat kényszerítve. Tudakozódások, részben pedig saját maga által eszközölt vizsgálódások segélyével *Szokalsky*, a híres párizsi szemorvos is konstatálhatta, hogy a rövidlátók száma a magasabb osztályokban folyton nő. Végül 1861-ben *Jaeger Ede* bécsi tanár a szemtükörrel ejtette meg a szem fénytörési vizs-

gálatainak egész sorát, és ezáltal útat mutatott arra, hogyan kelljen e kérdést tudományosan tárgyalni. De mind e vizsgálatok és ezekkel együtt azok is, melyekkel 1866-ban *Ruete* tanár foglalkozott Lipcsében, csekély terjedelmüknél fogva, eltörpülnek azok mellett, melyekről *Cohn Herman*, szemorvos, most egyetemi tanár Boroszlóban, már a következő esztendőben értesit.

1867-ben megjelent munkája ezen hangzatos címmel bír: *10.060 iskolás gyermek szemeinek vizsgálata.* 5 falusi, 20 elemi, 2 közép-, 2 magosabb leányiskola, 2 reáliskola és 2 gymnasium szolgáltatta neki ezt a tetemes anyagot. Közleményének erős hatása mindjárt eleve arányban állott a munka belső jelentősségével. Az iskolás gyermekek tömeges vizsgálatai napirenden voltak az ezt követő években. Cohn később 240 falusi gyermeket vizsgált meg, a kiknek szemébe előbb atropint csöppentett. Ekkor kiderült, hogy mindazon gyermeki szemek, a melyek az eredeti állapotot aránylag legjobban meg bírták tartani, *túllátók* voltak. Nem kevésbé fontosak az ugyanazon tanintézetbeli növendékek szemein évről-évre ismételt vizsgálatok, a melyekkel Cohnon kívül Bécsben *von Reuss* is foglalkozik, és a mely vizsgálatok ugyanazon egyének előbb normális szemében a rövidlátás gyors kifejlődését állapitják meg.

A rövidlátás oly látási fogyatkozást jelent, mely magában véve nem is olyan nagy baj. A rövidlátó szem, ha egyéb zavar nem bántja, egy szabatosan korrigáló homorú üveggel szinte olyan jól lát messzire akár a rendes szem, és szemüveg nélkül a közellátásban amazt felülmúlja. Ez a fokozott láttani beigazítás (optische Einstellung) a rövidlátó szemben tengelyének apránkint való megnyulása által jutott létre, melyet a szemhártyák kóros tágulása okozott.

Ez az állapot egy bizonyos rászármazott hajlandóság nélkül nem szokott ugyan kifejlődni, de mindig csak a tartós közellátás káros befolyása alatt.

A baj fokozatos kifejlődését a legtöbb rövidlátó önmagán tapasztalhatta. Sokakat ismerek, a kik tisztán emlékeznek rá, hogy a távolba való látásuk azelőtt jóval tisztább, sőt talán egészen jó

is volt, és a kikben az költött aggódást, hogy már sokszor és némelykor, apró időközökben kellett erősebb homorúságú üveghez folyamodniok. A rövidlátóságot előidéző pathologikus folyamatról elég tudni azt, hogy már korán okoz oly boncztani elváltozásokat a szemgolyó hátulsó részeiben, melyek a szemtükör segítségével felismerhetők s csak kivételesen hiányoznak a rövidlátó szemben. Ez elváltozások hatása eléggé jelentékeny arra, hogy tartsunk tőlük; bárha mellőzöm rajzát adni a rossz végnek, nehogy mai fejtegetéseimet kelletén túlsötét színben tűntessem fel.

IX.

A kultura áldásaival szemben mephisztói tagadással áll mindenütt egy sora a bajoknak is, melyek ugyancsak e művelődésnek legsajátabb következményei; a haladó rövidlátóság egyike legrútabb vívmányainak. Sokat gondoltak már ki arra nézve, hogy leküzdjék és már sok helyütt észrevehető eredménynyel. A gyermeki szemen ejthető káros befolyásért legelőször is az iskolai szobák világítását, különösen pedig az iskolai pad szerkezetét szokták vádolni — s nem ok nélkül. Az iskolapadnak és világításnak együttes feladata főleg az, hogy a test egyenes magatartása mellett tegye lehetővé a munkát. Tovább menve, a többi iskolai eszközöket is beható kritika tárgyává tették, például az iskolai könyvek átlátszó papirosát és rossz nyomását, a híg és halavány tentát, mely csak később vagy akár sohasem feketül meg, a palatáblát és palavesszőt stb. Nem is kételkedem rajta, hogy az oly iskolában, mely e tekintetben az újabb követeléseknek megfelel, a rövidlátók száma is csekélyebb lesz, mint a többi intézetekben. Ne feledjük el azonban, hogy az alkalmazkodási erőlködéseknek csak egy részére szorult rá a gyermeki szem az iskola négy fala közt; a másik s egy bizonyos időponttól kezdve a döntő, és nagyobb részével azonban a házi feladványok és egyéb kiegészítő tanulmányok végzése körül él. És mi haszna az iskolai berendezés alapos javításának, ha a szegény házmesterfiú például penzumát és rajzgyakorlatát oly ablaknál kénytelen végezni, a hová homályos folyosón át szűrődik

be egy kis világosság? Ez a példa persze itt nem fog hatással járni. Az önök gyermekei természetesen jobb sorban vannak! De valóban abban vannak-e? Vajjon jó lélekkel mondhatják-e önök, hogy lakásukban a gyermekszobába elégséges világosság áramlik be? Nem egy családot ismerek, melynek lakása több utczai szobából áll, s hol a gyermek a homályos udvari szobában vakoskodik. Ennek kapcsán különösen óva kell intenem önöket a gyermeki szemnek házi munkálatokkal való túlterhelése ellen. Ezt a túlterhelést nem mindig a tanulás okozza, melyre a gyermeket szorítjuk; sok esetben önkényt fakadó szenvedélye, a mulatságos olvasmánya, játéka, farigcsálása, rajzolása, stb. az, melyet szakadó estig folytatni szeret, és a mi a rettegett károsodást előidézi.

Nálunk eddigelé még nem vizsgálták meg a gyermeki szem állapotát és magatartását. A jó minapában magam fogtam hozzá e munkához. E vizsgálatok eredményének tüzetes fölemlítését mellőzöm; de biztosíthatom önöket, hogy a mi körülményeink e tekintetben egyáltalán nem kedvezőbbek mint a németországiak, a hol a rövidlátóságot mint nemzeti nyavalyát és egyúttal a magasabb kultura szomorú bizonyításaképp szeretnék feltűntetni. Hálásan ismerem el: hogy vizsgálódásaim alkalmával az iskolák részéről mindenütt a legnagyobb előzékenységet tapasztaltam. A szülők azonban még mindig nem igen kedveznek e vállalkozásomnak; egy-egy kollegám imitt-amott kénytelen volt lándzsát törni érettem. Volt olyan tanuló is, a ki egyik vagy másik módon részben vagy egészben kitért e vizsgálás elől. Egy ily eset különösen érdemes a fölemlítésre. Az egyik iskolában egy fiúra akadtam, a ki, nyilt és többnyire tudásvágyó, legalább érdeklődő társai mellett, feltűnt nekem félénk és izgatott lénye, még inkább pedig a «kérdező ív» furcsa kitöltése által. Ugyanis egyes kérdésekre, a melyekhez az orvos csak saját ítélete nyomán jegyzi be az illető észrevételt, ő maga eleve válaszolt. A «testalkat» rovatában például ezt találtam: «gyenge», a mi a valósággal feltűnőleg ellenkezett; egy másik rovatot, mely az izomzat állapotára vonatkozott, a mi alatt természetesen a szemnek mozgató készülékét kellett érteni, így tölté ki: «rossz», stb. S íme a látási vizsgálat is sanyarú eredményt

mutatott nála, jelesen az egyik szemével állítólag majdnem semmit se látott. Éltem a gyanúpörrel és a tettetési kísérletek egyikét alkalmaztam nála, a melynek folytán kitűnt — a mi valóban kínosan is érintett — a szándékos csel. Mit tartsak már most róla? Különös, hogy ugyanekkor valahonnan ezzel a kérdéssel fordultak hozzám: vajjon vizsgálataim a sorozás végett történnek-e? Kérem önöket, hogy azoknak tiszta felebaráti szándékát ne vonják kétségbe!

X.

Engedjék meg, hogy befejezésül még egy sajátszerű, csodálatos látási hiányról emlékezzem meg, mely, noha rászármazott is, mindamellett csak idősb gyermeknél puhatolható ki, s ez a *színvakság*. Teljes színvakság, azaz olyan, mely egyetlen egy szín megérzésére sem képes, s melynek a világ aféle színezetlen stereoskop-fénykép, nagyon is ritkán fordúl elő. A konstatált esetek legtöbbjében csak a *rörös* és *zöld* iránt hiányzik az érzék, kisebb számú esetekben a *kék* és *sárga* iránt; vagy ha teljesen nem hiányzik is, de nagyon meg van csökkenve. Az ilyen színvak rendes beszéd közben nem egykönnyen árulja el magát; mert ha híjával van is a bizonyos színekről való helyes fogalomnak, de azért nem szűkölködik a megfelelő kifejezésekben, melyeket kicsiny kora óta helyes alkalmazásban használ az ő környezete. A színvak ítéletének bizonyos meghatározhatatlan támaszpontjai épúgy mint a puszta véletlen tán csakoly gyakran fogják rátéríteni egy színnek helyes elnevezésére, mint a mily gyakran derül ki színérzési képtelensége valamely hamis kifejezés által. Innen van, hogy a kérdésre és feleletre alapított vizsgálat a színvaknál zavaros eredményt mutat. *Goethe* az elsők egyike, a kik e látási hiány tanulmányozásával foglalkoztak, ez okból panaszosan említi föl, hogy színvakokkal folytatott társalgása alatt attól félt, hogy megőrül. S innen van az is, hogy a szüle az ő színvak gyermekét sokáig csak szórakozottnak, vagy legfölebb egy kissé ügyetlennek tartja a színérzésben, de egyátalában nem annak, a mi valóban.

Ez idő szerint a vizsgálati módszerek nagy száma áll rendel-

kezésünkre, melyek a szóbeli meghatározás mellőzésével, a színérzék beválását kihívják és ítéletünknek átszolgáltatják. A legegyszerűbb az, midőn a vizsgálandó egyénre ráhagyjuk a színes pamutcsomók osztályozását. Ez azon eljárás, melyet Upsalában *Holmgren* ajánlott, és mely róla neveztetvén el, általánosan alkalmaztatik. Noha módunkban van a legmesszebb terjedő felvilágosítást szereznünk meg a színérzés hiányainak legfinomabb egyéni eltéréseiben is: mégsem fogunk magunknak soha teljes képet szerezhetni arról, a színvak milyen színben látja a világot. Ő maga persze még kevésbé fog belehatolni abba a csodás titokba, a mely ránézve a mi színes tarka világunk leirásában rejlik. Mennyire megrémülnénk, ha az ifjú arcz bájoló rózsapirját, a liget üde zöldjét, az égbolt kék derűjét hirtelen a színvak érzékével látnók! De ki kezeskedik érte, hogy rája nézve inkább volna-e elviselhető, ha egyszerre csorbítatlan színérzékkel venné észre környezetét, s hogy vajjon nem fogná-e el undora annak, a mi eddig csábító és ingerlő volt előtte.

Általán véve férfiak közt 3—4 perczent a színvak. Egy eddigelé föl nem derített rejtély az, hogy a nőnemben fölötte csekély számban akad a színvak. Az e hiányról való tudomás magára az egyénre nézve is érdekes, mert e tudomás őt hivatása megválasztása körül sok tévedéstől óvhatja meg. Nagyon beható és szerencsére elismert fontossággal bir a vasúti és tengerészeti szolgálatban, a hol — mint tudják — a színes jeleknek a következéseire nézve messzeható kezelésekben nagy szerep jut. Jó volna tehát, ha a gyermek színérzékét már akkor tennék a vizsgálat tárgyává, mielőtt megválik az elemi iskolától: mert e vizsgálat eredményét kimutató bizonyítvány adott körülmények közt fontosabb lehet a köteles oltási oklevélnél.

És már most befejezem előadásomat. Vétenék tárgyam ellen, a mely más oldalról tekintve, egy költő rajzára annyira méltó volna, ha a magam módjára akarnám folytatni «a gyermeki szem» leirását.

Nem a költő, hanem az orvos beszél önökhöz, kinek intő szavaiban mindig valami aggasztó van. De meg is állok itt, mivel

az olyan fogyatkozásokat, a melyeknek a gyermeki szem minden elővigyázat mellett is ki lehet téve, egyenként felsorolni itt nem tartom helyén valónak. Csak a mi többé-kevésbé kiszámítható, lehet ránk szülékre, ápolókra és tanítókra nézve fontos. Mert a mennyire telik tőlünk, gondoskodni akarunk gyermekünkről, ha az életre előkészítjük; hiszen még annyi marad hátra, a mit jó csillagzatára kell bíznunk. Akkor persze be kell érnünk azzal, a mit tehetetlen voltunkban gyakorlunk távozó kedveseink irányában, midőn tőlük elbúcsúzunk: áldva őket és boldogulást kívánva nekik minden utaikon.

Dr. Szili Adolf.

EGY KÉP A RÉGI KÖNYVEK ÁLLATVILÁGÁBÓL.

Óh ti kedves, porlepte, laikus szemek által olvashatatlan, de néha még a szakavatottak által is csak nehezen kibetűzhető, századokon át nem nyugtalanított régi okmányok, nem használt s csaknem feledésbe ment codexek, könyvek; mily drága kincseit képezitek a történetírók tudományszomjának, a sok kétes, megbizhatatlan adat közül az igaznak kidérítésére irányuló törekvéseinek! Mennyit nem áldoz egyik-másik történetíró csupán azért, hogy tirátok egy pillantást vethessen, csupán egyszer olvashasson vagy lapozhasson át? Minő boldog pillanat az, midőn egy történetbúvár előtt feltárúl egy évtizek, vagy néha évszázon át nem háborgatott könyv- vagy levéltár ajtaja s ő beleülhet oda nyugodtan, háborítlanúl kutatni, turkálni; megfeszített figyelemmel, egész odaadással csüng azon sorokon, melyeknek a vastag por miatt alig feketélő, inkább szürke vagy legnagyobbrészt elmosódott betüiből a történet némely tételeit megrendítő, módosító vagy átalakító becses adatokat óhajtana kibetűzni s figyelmét teljesen kikerűli ama körűlmény, hogy az általa oly mohón vizsgált betűket előtte sokkal korában már más élő lények is betűzgették, futkostak azokon át, nem szemeikkel ugyan, de lábaikkal. Lehet, hogy látta ő ezen élő lényeket akkor, midőn először nyitotta fel a porlepte okmányt vagy könyvet, de azokat vagy letörülte a porral együtt anelkül, hogy azokra csak egy figyelmesebb pillantást is vetett volna, vagy tán egyáltalán észre sem vette, hisz azon élő lények ő előtte nem léteznek, számításba nem jönnek, mert hisz azok «csak bogarak» s a «bogártan nem tudomány».

Legyünk azonban mi türelmesebbek s adjuk meg «a császár-

nak, mi a császáré», azaz ne fejtegessük, hogy vajjon ama nagy számú tudomány között, melyet ma napság tudománynak szoktak nevezni, melyik érdemli meg, hogy csakugyan tudománynak tartsuk s melyik méltóbb arra, hogy az ember vele behatóbban foglalkozzék, mert hisz «de gustibus non est disputandum».

De ha rosz néven nem veszik az okmány-, történet- és régiség-búvárok, annyit mégis bátorkodom mondani, hogy a tudományok jelen állásán «a bogártan» is oly tudomány, mint akármely más «tudomány» s ez is nyújt annyi élvezetet, megelégedést és lelki gyönyört, mint akár a történelem, vagy más hozzá-hasonlók, különösen ha veszünk egy kis fáradságot önszemünkkel tekinteni be ama roppant nagy, nyitott s minden áldozat vagy fáradtság nélkül megtekinthető könyvbe, melyet természetnek neveznek s így közvetlenül megfigyelhetjük ama jelenségeket, melyeket «a bogártan» fekete sorai tárnak fel előttünk.

Maradjunk mi csak a szobában s ne menjünk ki sem a titkosan susogó erdő árnyas fái közé, sem a csergedező csermely virágkoszorúzta partjaira, melyek magukban elegendők lelkünket betölteni, lebilincselni; maradjunk mi csak a porlepte könyvek és régi okmányok között s mellőzve a sorokban rejlő titkok kibetűzését, fordítsuk vizsga szemeinket a sorokon futkosó «bogarakra», állatkákra s igyekezzünk azok életjelenségéből, pár jelenetet ellesni.

* * *

A régi könyveknek már csupán borítéka is képes volna egyes esetekben meglepő látványt nyujtani, különösen, ha épségét nem sajnálva, egy kis régi «könyvkötő-csirizt» szedegetnénk le késünk segélyével s azt vízzel nedvesítve rövidebb — vagy hosszabb ideig állani hagynánk. Ne sajnáljuk azonban ezen alkalommal a régi könyv tábláját, hanem tegyük meg a fentebb mondottakat s vegyük kissé szemügyre a megnedvesített csirizt.

Ha egy kis szerencsénk, türelmünk s ezek mellé még nagyító üvegünk is van, úgy rövid idő múlva meglepő látványnak leszünk szemtanúi. A kiszáradt, de már mostan megnedvesített csiriz lassanként mintegy megelevenülni látszik : apró, piczi kigyócskákhoz

hasonló állatkák kezdenek benne kigyózó mozgást végzeni, az úgy nevezett Anguillula oxophyla nevű kis Fonálférgek, melyek édes testvérei az erős eczetünk felszinén kigyózó kis Anguillula acetinek, melylyel némely búvár teljesen azonosnak tarja. Nem elég érdekes eset-e ez? A csirizben egy csepp víz hozzáadása után élő állat, még pedig aránylag magas rangú állat! Honnan magyarázható meg e' ritka látvány? Hol rejtőzködtek e kis állatkák, a csirizben-e, vagy pedig a vízben? E kérdésekre igen könnyű a a felelet: igen, a csirizben voltak, annak kiszáradása előtt még igen élénken mozogtak, végezték mind ama feladatokat, melyeknek segítségével önmaguk és fajuk fennmaradását biztosították; de a csiriz kiszáradásával ők is megszűntek működni, kiszáradtak ők is, tetszhalálba estek s mint mumiák vagy tetszhalottak várták a világot megrendítő kürthang felrengését egy csepp víz képében. Ne higyjük azonban, hogy csupán ők ama szerencsések az állatországban, kik tetszhalálukból kedvező körülmények között új életre ébrednek; vannak mások is: így, hogy többeket ne említsek, csakis ama kis Fonálférgekre útalok, melyek az állattanban Tylenchus tritici név alatt ismeretesek s a búzaszemekben élnek. Ezen férgecskék, mint azt *Backer*nek 1771-ben tett kisérletei bizonyítják, 27 év után, mialatt folyton tetszhalálban voltak, a búzaszem megnedvesítésekor új életre ébredtek.

Hagyjuk azonban az Anguillula oxophylát, hogy, miután már életre ébresztettük, végezze nagy feladatát, keresse kenyerét s gondoskodjék utódokról, hogy a jó faj ki ne veszszen. Fordítsunk pár lapot a poros könyvben s figyeljünk kissé a lapok közé rejtőzött, szabadszemmel is látható állatkákra. Nézzük, kik ők és mit mívelnek itten elrejtőzve a világ elől, a csendes magányban,

A hogy felnyitjuk a porlepte s félig-meddig penészes könyvet, váratlan jelenetnek leszünk tanúi: hat-, nyolcz-lábú kis állatkák sürögnek-forognak a sorokon és sorok között; ki-ki menekülni igyekszik a váratlan meglepetés súlya alatt. Futva-fut, ki merre tud, csakhogy elrejthesse magát a ritkán élvezett, de nem is nagyon sóvárgott és óhajtott világosság —, napfény elől. Lótásfutásuk azt a benyomást teszi reánk, mintha bűnüket elrejteni a

sötétség fátyla alá igyekeznének menekülni, pedig bizony nem is oly nagyon bűnösök ők, legalább nem valamennyien; mert hisz van közöttük olyan is, mely az egészségügy lelkiismeretes őre gyanánt a lapok közé behatolt por feltakarításában fáradozik; de van olyan is, mely ellenőrzi a lapok népességének túlszaporodását, minduntalan tizedelve azt.

Az előttünk lezajló népvándorlásszerű mozgalomban tevékeny szerepet játszó állatkákon azonnal felismerhetjük, hogy azok mindannyian az Ízeltlábúak (Arthropoda) állatkörébe tartoznak, még pedig különböző osztályokba és rendekbe. Látunk közöttük többé-kevésbbé színtelen, szürkés vagy vöröses-barna, lapított testű s nyolcz lábuk daczára meglehetős lomhán mozgó Atkákat (Acarina); látunk fürge, hatlábú Czukormolyokat (Lepisma saccharina) s apró könyvtetveket (Troctes pulsatorius), melyek a Rovarok (Insecta) osztályának Egyenesszárnyú (Orthoptera) rendjébe tartoznak. Mindezeknél azonban leginkább magára vonja s leköti figyelmünket egy barnás vörös, kissé kerekded testű, nyolcz lábú állatka, mely testének mellső részén a rák- vagy skorpió ollójához teljesen hasonlókat hordoz, s mely épen azért, mert a skorpióhoz nagyon hasonlít s a könyvek levelei között tölti életét, könyvskorpiónak (Bücherskorpion — Cheiridium museorum és Chelifercancroides két faj, melyeknek megkülönböztető jegyeit itt bízvást mellőzhetni vélem) — neveztetik. Ne ijedjünk meg azonban tőle, habár könyvskorpiónak is neveztetik, mert eltekintve lábainak nyolczas számától s ollójának a valódi skorpióéval egyező szerkezetétől és alakjától, semmi más a skorpióéhoz hasonló tulajdonságokkal, illetőleg fegyverekkel nem bír. Nem bánt az minket, megfoghatjuk bátran, mert sem meg nem mar, sem meg nem mérgez, főleg, miután mérget elválasztó mirigyei nincsenek.

A könyvskorpiók, valamint összes rokonai, melyek Álskorpiók (Pseudoscorpionidæ) elnevezés alatt ismeretesek a tudományban, a Pókfélék (Arachnoidea) osztályának egy igen érdekes csoportját képezik, melyek részben a valódi skorpiókhoz hasonlítanak, részben pedig a Pókokhoz s még ma sem tudjuk határozottan kimutatni, hogy a nevezett állatok közül melyikek közé kell

sorolni, mert hisz alakjukat tekintve a skorpiókra emlékeztetnek, életmódjukra nézve pedig inkább a Pókokhoz hasonlítanak.

Az alig 2—4 mm. nagy könyvskorpiónak teste csupán két fő részletből, nevezetesen a keskeny fejtorbúl (cephalothorax) és a potrohból (abdomen) áll, mely lapított és köralakú. Fejtorának legmellső-részén két kis ollószerű rágót látunk, melynek segélyével megragadja zsákmányát és részben megaprítja, hogy így hegyes szívó nyelvével annak nedvét könnyebben kiszívhassa. Zsákmányának megszerzésében, mely rendesen nálánál kisebb állatkákból áll, igen jó szolgálatára vannak aránylag hatalmas és igen mozgékony ollói, melyekkel folyton ide-oda kapkod, tapogat és szaglász. Az ollók rakva vannak finom, hosszú és merev sörte szálakkal, melyek idegekkel állanak összeköttetésben s ennek folytán ha a szőrszálakkal valami idegen tárgy jön érintkezésbe, a kis állatka arról azonnal tudomást vesz, ollóját hirtelen kinyitja, becsukja, összehúzza vagy kinyujtja a körülményekhez képest. Ha pedig valami veszedelem közeledtéről nyer tudomást, ollóinak tapintó szőrszálai vagy pedig az ollók tövének közelében a fejtor két oldalán fekvő nagy szemei közvetítése által, piczi lábait hozza mozgásba s gyorsan menekülni igyekszik, még pedig vagy előre vagy hátra, mi neki teljesen mindegy s az irány a fenyegető veszély irányától függ. Négy pár lába közül a két első rövidebb s mell felé irányúl, míg a más két pár jóval hosszabb és hátra felé áll. Ebből magyarázható az, hogy előre és hátra felé egyenlő gyorsasággal tud szaladni. Nagy könnyebbségére szolgál a futásban az, hogy lábainak végén, a lábtőn (tarsus), két hatalmas karom van s ezek között még egy tölcséralakú kis korongocska, mely működése által még arra is képesíti, hogy a síma üvegen felmászhasson.

Legyen elég nekünk ennyit tudnunk ezen állatka szerveiről: hagyjuk a test belsejében elrejtett szervek vizsgálatát a szakembereknek s elégedjünk meg azzal, ha tudjuk, hogy van idegrendszere, bélcsatornája, lélegző készüléke, szíve, mely a hátoldalon egy edényt képez s vessünk egy tekintetet életkörülményeire.

Az, hogy e kis állatkát mi oly különös helyen, régi könyvek

lapjai között találtuk meg, nemcsak a véletlen játéka; a porlepte könyvtárakat kiváló előszeretettel keresi fel, húzódik meg a könyvek lapjai közé, kerülve a világosságot s ez ideig csak is ilyen helyeken fogták. Hozzá hasonló, de valamivel nagyobb rokonai azonban már a szabad természetben ütik fel tanyájukat; ha a fák kérgét lefeszegetjük vagy a kissé nedves mohát megbolygatjuk, épen azon jelenetnek leszünk tanúi, melynek a régi könyv kinyitásakor voltunk; a nagyszámú kisebb-nagyobb állatkák között ottan fogjuk látni a kis álskorpiót előre feszített ollóival, mintegy támadásra készen, bátor fellépésével igyekezvén megfélemlíteni ellenségét, hogy aztán a legkisebb támadásra takarodót fujjon.

Valamennyi álskorpió sötét, kissé nedves helyeken szereti felütni tanyáját, hol a kis atkákra s más apróbb állatokra vadászik s azoknak nedveit szívja ki. Midőn zsákmányra lesnek, csendesen meglapúlnak s ollóikat kifeszítve, azokat folyton nyitják és csukják, hogy így annál könnyebben megragadhassák zsákmányukat. Ha türelmük elfogyott és zsákmány nem jött közelökbe, lassan megindúlnak vadászni; ollóikat kifeszítik s jobbra-balra tapogatnak mindaddig, míg a véletlen vagy egy áldozatot nem vezet elébök, ekkor megragadják azt, ollóikat befelé hajlítják s a zsákmányt átnyújtják a kis rágó ollóknak, melyek aztán a nyelvnek adják azt.

Megtörténik néha, hogy vagy saját fajuk szaporodik túl, vagy pedig a táplálékot nyújtó állatkák pusztulnak ki a folytonos üldöztetés folytán s így az élés kamra kiürül. Állatkáink azonban segítenek magukon, minden törekvésüket oda irányítják, hogy más vadászterületre juthassanak; miután azonban önmaguknak ez igen nagy fáradtságba kerülne, a sorsra, illetőleg más állatokra bízza magá'. Leggyakrabban a legyek részesülnek ama szerencsében, hogy a kis álskorpióknak lovai gyanánt szerepeljenek, mert hisz tudjuk, hogy a légy azon állat, mely csaknem mindenütt jelen van, mindent látni és megízlelni szeretne s így az álskorpiók közelébe is leggyakrabban ő jut. A kis álskorpió, mikor régi tanyájáról tova vándorolni kényszerül, szép csendesen megvonúl egy zúgban, ollóit kifeszíti s várja a kedvező alkalmat a távoz-

hatásra, mely csakhamar meg is jelenik egy légy képében. Mikor a légy az álskorpió közelébe jut, az ollóival hirtelen reá kapaszkodik. A légy a váratlan meglepetés és az ijedtség folytán nagyon természetesen hirtelen felszáll s magával viszi a kis tolakodót is, a váratlan lovagot. A légy persze sehogy sem tud kibékülni sorsával s minden áron menekülni szeretne az alkalmatlan lovagtól; lábaival leseperni igyekszik, de a lovag biztosan megüli lovát, úgyannyira, hogy onnan nem egy könnyen lehet letaszítani s el sem távozik addig, míg a légy véletlenül oly helyre nem száll, mely a kis álskorpió nézete szerint új vadászterületnek teljesen alkalmas; ekkor a kis lovag elhagyja lovát s a helyi viszonyok tanúlmányozása után kiszemel egyik kis rejtett zúgot vagy bevonúl a poros könyvek lapjai közé s megkezdi működését mind saját maga, mind fajának fenntartása érdekében. A franczia búvár *Hermann*, ki 1804-ben már látott ilyen jelenetet a légy és álskorpió között lefolyni, azt hitte, hogy az álskorpió élősködés szempontjából kapaszkodott a légyre.

De az álskorpiók nem csupán a saját maguk érdekében tesznek valamit, hanem mint gondos szülők kiterjesztik figyelmüket gyermekeik jövőjére is. Gondoskodásuk már a peték lerakásánál nyilvánúl, mert petéiket hasoldalukon mindig magukkal czepelik egy kis hálószerű zacskóban mindaddig, míg a kibúvó fiatalok azt önkényt el nem hagyják; őszszel pedig az utolsó nemzedékkel, mely még egészen ifjú s magával csaknem jótehetetlen, egy kis kerek hálóba szövik be magukat, melynek alapzata és mennyezete rendetlenül összekúszált tömötten fekvő pókháló nemű szálakból, míg oldala mindenféle apró növény törmelékből áll. E kis hálókban, minőket a fakérgek alatt gyakran van alkalmunk láthatni, az anya tél folytán elhal, míg a fiatalok kitelelnek s a tavasz első meleg sugarainak hatása alatt felélénkülve áttörik a hálót s megkezdik kalandos életpályájukat, mely, ha valamely véletlen szerencsétlen körülmény közbe nem jön, azaz nem esnek náluknál nagyobb és erősebb állatok zsákmányaiúl vagy pedig a kiváncsi állatbúvár kezei közé és bonczoló asztalára nem jutnak, az előadott véget éri: születik, él és meghal, mert hiszen a ki született,

annak meg kell halni, mivel minden élet halállal végződik s mint *Diderot* mondá: az élet nem egyéb, mint egy halálos betegség, melyből csak a halál gyógyit ki.

Az előadottakban egy kis képet akartam nyujtani a régi könyvek állatvilágából; nagyon jól érzem, hogy e kép még körrajznak is gyenge s ha czélomat ily irányban el sem is érhettem, mindazáltal ama remény kecsegtet, hogy fog valaki vállalkozni a régi könyvek állatvilágát behatóbban vizsgálni s az ott megfigyelt érdekes jelenségeket hivatottabb ecsettel festeni.

Dr. Daday Jenő.

AZ EÖTVÖS-ALAP UNNEPÉRŐL.

Az Eötvös-alap központi gyüjtő-bizottsága minden évben február 2-án, mint Eötvös halálának évfordulóján szokta lezárni a gyűjtési ívet s ilyenkor hirdeti ki pályázatait. Az idén a budapesti tantestület közgyűlése miatt az évi ünnepies ülést egy nappal előbb, február 1-én esti hat órakor tartotta meg a népnevelők egyesületének helyiségében. Ez okozhatta, hogy vendégek csekélyebb számmal voltak jelen mint egyébkor. De azért együtt láttuk a hosszú asztal körül népoktatásunk minden rendű munkásainak legkiválóbb fővárosi képviselőit. Tóth József, a buzgó pestmegyei tanfelügyelő, a közoktatási minisztériumból Liber József, közoktatásügyünk nagyszorgalmú statisztikusa, Gyertyánffy István, a budai állami tanítóképző intézet igazgatója növendékeivel együtt, s a fővárosi tanítóság kiváló tagjai alkották az ünnepies hangulatban egybesereglett gyülekezetet — hogy hódoljanak a nagy Eötvös halhatatlan szellemének. A budai tanítóképző növendékeinek szép karéneke után *Péterffy Sándor*, a bizottság elnöke tartott beszédet, mely nemcsak lelkes szózat a hazai tanítósághoz az Eötvös-alap ügyében, hanem egyúttal behatóan taglalja a mostani tanügyi helyzetet s mint ilyent tartalmánál és irányánál fogva kétszeresen ajánljuk a tanítóság legtágabb köreinek figyelmébe. A beszéd egész terjedelmében a következő:

*

Mélyen tisztelt Gyülekezet!

Ismét elmúlt egy hosszú év s újra megértük azt a napot, a melyen tizenegy évvel ezelőtt egyik legnagyobb fiának, Eötvös József bárónak, elhúnyta fölött kesergett a magyar nemzet. Itt van a nap, a melyet mi néptanítók, Eötvös egyik nagy eszméjének

szerény szolgái, az ő emlékezetének szenteltünk s a melyen évenként tanubizonyságot akarunk tenni arról, hogy nemzetünk nagy fiának szelleme nem halt meg; hanem él, hat és áldást áraszt reánk is.

E nap a mi számadásunk napja! Számolni akarunk a nagy szellem s a nemzet előtt a mi működésünkről. E nap a mi egyesületi életünk forduló pontja, melyen egy új korszak czélját, irányát latolgatjuk. — Vajha a mi számadásunk kinyerhetné a nagy szellemnek, a nemzetnek helyeslő elismerését. Vajha a mi tervezgetésünkben megtalálnók a helyes irányt azon távolabbi czél felé, melyet Eötvös nagy bölcsesége a mi egyleti életünk feladatává tűzött ki.

Hogy azonban félre ne értessünk, hogy azzal ne vádoltassunk, hogy oly teendőhöz fogunk, a melyhez jogunk nincsen s a melynek meg nem felelhetünk: erősen hangsúlyoznunk kell, hogy a midőn a mi számadásunkat végezzük, s a mi egyesületi életünk czéljáról és irányáról szólunk, az *„Eötvös-alap intézmény"* körében fogunk megmaradni s az ország tanító-egyesületeinek működését, czélját és irányát csak annyiban fogjuk érinteni, a mennyiben ezekkel az «Eötvös-alap» intézményének működése, czélja és iránya összefüggésben áll; a mennyiben nekünk, kik ezen országos intézmény felvirágoztatásával meg vagyunk bízva, kötelességünk, hogy az ország tanítói egyesületeinek működését, irányát és czélját figyelemmel kisérjük és oda hassunk, hogy mindazt, a mi ezen országos intézménynek egyesületi életünk czéljából, irányából, működéséből hátrányára válhatnék, megjeleljük s mellőzhessük, s hogy mindazt, a mi ezen intézmény javára válhatik, hangoztassuk s azoknak keresztülvitelére az ország összes néptanító-egyesületeit könyörögve felhívjuk.

A néptanítók országos Eötvös-alap intézménye a néptanítói egyesületek és testületek ezen fejlődő csemetéje — *hű tüköre egyúttal a mi egyesületi életünknek is. Annak erősödése, virágzó állapota az egyesületi élet egészséges és erős voltáról, annak gyöngülése egyesületi életünk beteges, helytelen voltáról tanuskodik.*

Ha az Eötvös alap évdíjas rendes tagjai valamely évben sza-

porodnak, az más szóval azt jelenti, hogy egyesületeinkben erősbödött a *közszellem* s tért nyert a *tetterő*. — Ha valamely évben szaporodik azon *nem tanítók* száma, a kik az *Eötvös-alapot* támogatják, — az másszóval annyit tesz, hogy néptanítói egyesületeink a nemzet tagjainak rokonszenvéből, bizalmából egy részt ismét meghódítottak. — Ha emelkedik egyleti életünk színvonala, gyors fejlődésnek indul az «Eötvös-alap». Ha üdvös működést fejt ki valamely egyesület, nem hanyagolhatja el az orsz. Eötvös-alap ügyét sem, melyet majdnem minden egyes hazai tanítói egyesület és testület üdvös intézménynek ítélt, s a melynek támogatását minden egyes egyesület a tagoknak melegen ajánlotta az országos tanítói gyűléssel egyetemben. — Mit mutat az Eötvös-alap számadása? Mit következtethetünk az Eötvös-alap ügyének mai helyzetéből. — Ha azt tekintjük, hogy minő mértékben támogatták az Eötvös-alap intézményt a lefolyt évben a *nem tanítók*: rendkívül örvendetes tényeket, lelket emelő mozzanatokat lehet számadásunk alapján kimutatnunk. — Maga a vallás- és közoktatási m. kir. miniszter úr Trefort ő Nagyméltósága két ízben részesítette intézményünket, összesen 2400 forintnyi államsegélyben egy rövid év leforgása alatt, s ezenkívül 500 forintnyi alapitványt juttatott a miniszter ő kegyelmességének jóindulata a *„magyar-franczia biztosító társaság“* által jótékony intézetekre fölajánlott összegből. A *takarékpénztárak* közül is számosan támogatták pénzbeli adományaikkal a néptanítóság ezen féltett intézetét. Az egyes jeles honpolgárok sem vonták meg tőlünk rokonszenvüket és adományaikat. — Egy maga a jeles budapesti polgár, hazánk lelkes fia, Weisz Bernát királyi tanácsos úr 1000 forintnyi alapítványnyal emlékezett meg a mieinkről. A derék *Pelczer* fővárosi igazgató tanítónak örökösei is a mi alapunkat nevelő emléket állítottak elhúnyt kedvesüknek. De ki sorolhatná fel egyenként e rövid perczekben mindazon ügybarátok neveit, kik a tanítóság iránt való rokonszenvüket és elismerésüket azzal mutatták ki a lefolyt évben, hogy az «Eötvös-alap»-ra áldoztak. Elég csak annyit mondanunk, hogy a lefolyt évben is *tetemesen nagyobb összeg folyt be az Eötvös-alap pénztárába kegyes adományokból, mint a tagok évi járulékaiból.*

Vizsgáljuk meg azonban az Eötvös-alap számadásának másik oldalát is. Vegyük figyelembe, hogy mily mértékben terjedt az Eötvös-alap intézményének eszméje az ország tanítói egyesületeinek és testületeinek körében?!

Az 1881-dik évi számadás ez irányban is látszólag eléggé kedvező tételeket tüntet fel. — Soha sem emelkedett még az évdíjak összege oly magasra egy év alatt, mint a lefolyt évben. Egyik számadásnnk lezárása alkalmával sem mondhattuk még el azt, hogy több tanító egylet lépett volna az alapító tagok sorába, mint jelen esztendő folyama alatt. Egy évfolyamban sem beszéltek annyit az egyesületi közgyűléseken az Eötvös-alapról, mint a legközelebb elmultban.

Jól esnék lelkünknek, ha e tények felsorolása után megállapodhatnánk és hangosan hirdethetnők azt, hogy a nagy Eötvös egyik eszméje, — mely az országos Eötvös-alap intézményben nyert kifejezést — terjed, hat és diadalra jutott legalább az ország néptanítói között, hogy hazánk néptanítói felfogták és megvalósították hat évig tartó küzdelem után az igét, melyet Eötvösünk hagyott reánk s a mely így hangzik: *„Egyesüljetek, hogy gyermekeitekből a hazának minél derekabb polgárokat nevelhessetek. Néptanítók, legyetek a népiskolán kívül is nemzetünk népnevelői!“*

Ámde ezt nem tehetjük! Nem mondhatjuk, nem hirdethetjük, ha csak magunkat is, másokat is ámítani nem akarunk. Az Eötvös-alap számadásának vannak oly mozzanatai, oly tényei is, a melyek arra mutatnak, hogy az ez évi kedvező eredmény csak látszólagos s e látszat alatt szomorú tanuságok rejlenek.

Eltekintve attól, hogy a lefolyt évben ismét nem a *tanítók* tömeges közreműködése, hanem a *nem tanítók* áldozatkészsége hozta létre az Eötvös-alap anyagi emelkedését — *szomorú tényként kell megjelelnünk azon körülményt, hogy az Eötvös-alapnak csak igen kevés állandó rendes tagja van.* Kezdettől fogva a mai napig közel *négyezer* rendes évdíjas tagot írtunk be az Eötvös-alap főkönyvébe s ime mégis az 1881-dik évben csak 1000 tag fizette be az egy forintnyi rendes évi járulékot! — Az Eötvös-alapnak hat évi fennállása óta nincsen még csak egy ezerre menő *állandó* rendes tagja

sem. Mire mutat az, hogy a tagok egyik évben beiratkoznak, s a másik évben kilépnek; hogy az egyesületek az egyik évben csudával határos tevékenységet fejtenek ki az Eötvös-alap érdekében, a másikban pedig majdnem teljesen megfeledkeznek róla?

Ha nem fogadta volna az ország tanító-egyesületeinek nagy többsége az Eötvös-alap intézményt kezdettől fogva nagy lelkesedéssel; ha nem karolták volna fel egyes tantestületi, egyesületi és egyetemes gyűlési határozataink az eszmét elvileg minden egyes alkalommal; ha a mult évi augusztus havában tartott országos tanítói gyűlés nem mondta volna ki, hogy mily üdvösnek tartja ezen intézményt: akkor nem volna oly komoly oldala a jelenségnek és nem lehetne, nem kellene belőle azt következtetnünk, hogy a mi tanítói egyesületeinkben is kifejlődött már a magyar betegség, a fellobbanó lelkesedés váltóláza, melyet nyomban szokott követni a közönyösség álomkórsága.

Igen, az Eötvös-alap intézmény számadásának egyik szomorú ténye azt mutatja s kérlelhetetlen keserű igazmondással azt bizonyítja, hogy tanítói testületeinkben és egyesületeinkben nincs meg az a szivós kitartás, az a kitűzött czélokat folyton szem előtt tartó következetes törekvés, a melyek nélkül sem nagyot, sem erőset, sem fenségeset létre hozni nem lehetséges. — Egyesületi életünkben több a szó, mint a tett; több a terv mint a munka; több a láng és füst mint a tűz. S nekünk, kik kartársaink bizalma által Eötvös egyik eszméjének gondozóivá rendeltettünk, a megtisztelő bizalmat azzal kell viszonoznunk, hogy bármennyire roszszul essék magunknak is a keserű igazság kimondása — kimondjuk azt nyiltan minden himezés és hámozás nélkül; mert így kívánja ezt az Eötvös-alap ügye.

Hallgassa meg minden egyes ügyfelünk, s ne essék nehezére egyetlenegy egyesületnek, egyetlenegy tantestületnek se ez a kemény szó: *„Eötvös szellemének eszméit — a nagy és nemzetet boldogítható eszméket sem felfogni, sem diadalra juttatni nem lehet, ha csak következetes kitartó munkásságot nem fejtünk ki.“* — Az oly tanítói egyesületekkel, melyek sokba fognak, keveset végeznek, a melyek ma lánggal égő lelkesedést fejtenek ki, hogy holnap a

közöny fagyos leheletével megsemmisíthessék a félig kifejlett életerőt: Eötvösnek nemcsak az Eötvös-alap intézményben kifejezést nyert eszméjét nem lehet diadalra juttatni; de egyáltalán fogva semmiféle nagyot nem lehet megalkottatni.

Mit kell tennünk, hogy az Eötvös-alap intézmény számadásaiból is szomorúan kivilágló azon körülmény megszűnjék, mely a tanító-egyesületi élet gyönge, beteges voltáról tanuskodik? Mit kell tennünk, hogy egyesületeink életét a tervszerű, kitartó, következetes munkásság jellemezze, s hogy képesekké legyenek egyesületeink Eötvös nagy eszméinek szolgálatára, a nemzeti szellemtől áthatott népnevelés fejlesztésére? — Szerény nézetem szerint mindenekelőtt azt, hogy szolgáltassunk jó példát azoknak, a kik bennünket az Eötvös-alap ügygondozásával megbíztak.

Ne téveszszük szemünk elől a czélt; ne lankadjunk a küzdelemben s ne engedjünk tért a közönynek közöttünk. Ne azzal a gondolattal foglalkozzunk, hogy mily sikert tudtunk a kedvezőtlen viszonyok daczára is felmutatni; hanem azzal, hogy mi módon lehetne a kitűzött czélt elérni s a reánk bízott feladatot megoldani. — Ne hátra felé, hanem előre irányozzuk tekintetünket. És e mellett hasson kiki közülünk szóval, tollal, tettel oda, hogy egyesületi életünkben országszerte meglegyenek minden egyes egyesületben azon ügyfeleink, a kik első sorban az Eötvös-alap ügynek felvirágoztatását tartsák az ő feladatuknak, a kik — miként ama rómaiak — mindég és mindenütt ugyanazon egy czélt emlegessék és szolgálják. Csak így és nem más módon lehet hazai tanítói egyesületeink magyar betegségét kigyógyítani. — Az egy és ugyanazon dolognak emlegetése, az egy és ugyanazon czélnak folytonos hirdetése lelohasztható a dolog iránt való lelkesedést; de az egy és ugyanazon dolognak hű szolgálata *sikerhez* vezet s a siker még azokat is lefegyverzi s megnyeri, kik egyoldalúságunk miatt tán nevetségeseknek ítélnek bennünket. — Ne törődjünk a gúnyolódókkal: szent és nemes czélt szolgálunk, melynek sikere ezerszeres áldást terem a magyar nemzet néptanítói számára. — Nézzünk nemzetünk nagy fiának Eötvösnek magasztos példájára! Egész élete minden perczét, óriási szelleme minden erejét egy dicső esz-

mének áldozta ő! Kövessük, és még fogjuk látni, hogy a parányok erejének is lehet hatásuk, ha egy irányban működnek.

Azonban, hogy Magyarország 21,000 néptanítója egy irányban működhessék, hogy mint egy test és egy lélek munkálkodhassék, hogy a nemzeti népnevelés terén nagyot és fenségeset hozhasson létre, szükséges hogy néptanítói egyesületeinkben és tanítói testületeinkben meglegyen az erős hit, az eszme, meglegyen a tisztelet alkotmányos kormányunk, törvényes hatóságaink iránt és és meg legyen a bizalom bennünk egymás iránt. — Csak az eszmékbe vetett erős hit, csak az alkotmányos kormány és törvényes hatóság iránt való tisztelet, csak az egymás iránt való bizalom, kölcsönös elismerés adhatnak az akaraterőnek biztos alapot, és csak ily alapon lehet igazi munkásság és valódi siker. — Ha nincs erős hitünk abban, a mit Eötvösünk s más, vele egy magaslaton álló nagy szellemek hirdetnek, hogy tudniillik csak a népnevelés által lehet nemzetünket nagygyá, államunkat hatalmassá tenni; ha nem tiszteljük meg alkotmányos kormányunkat és törvényes hatóságainkat azzal, hogy úgy tekintjük őket, mint a kiknek nemcsak hivatásuk, de képességük és eltökélt szándékuk is nemzetünk nagygyá és hatalmassá nevelése; ha nincs meg magunk között a bizalom arra nézve, hogy elismerjük, miszerint mindegyikünk tehetsége szerint ama nagy eszmének becsületes szolgája akar lenni: akkor munkásságunk kapkodás, beszédünk vészthozó, mérgező lehet s együttlétünk kínos kényszer leend minden időben.

Van-e bennünk erős hit az eszme, tisztelet az alkotmányos kormány s törvényes hatóságaink iránt és bizalom saját kartársaink irányában? Mit mutatnak az Eötvös-alap számadásának egyes tényei s az intézményre vonatkozó egyes mozzanatok? — Mit mutat az, hogy sokan közülünk néptanítók közül úgy nyilatkoznak, hogy az Eötvös-alap intézményt csak akkor fogják támogatni, ha biztosak lesznek a felől, hogy az nem adatik át a kormány által időről-időre egybehívott országos tanítói gyűlésnek? Mit mutat az, hogy sokan azt mondják, hogy csak akkor fogják azt támogatni, ha az az országos tanítói szövetség által fog kezeltetni, és mások ismét csak akkor akarnak az Eötvös-alaphoz járulni, ha azt az

egyetemes gyűlések végrehajtó bizottsága tartja meg kezei között? Mit mutat egyáltalában az, hogy huszonegyezer néptanító közül még csak egy kis töredék vallhatja magáénak az intézményt?

Ne ámítsuk önönmagunkat! E tények azt bizonyítják, hogy nincs meg bennünk a népnevelés eszméjébe vetett erős hit, nincs meg bennünk a hatóságok iránt való tartozó tisztelet s nincs meg bennünk az egymás iránt való bizalom oly mértéke, a mint azt magunkkal elhitetni hajlandók vagyunk. Innen van aztán az, hogy egyesületi életünk nem mutathat kellő sikert. Mert bármiként számolgassunk, bármiként bírálgassuk azon elért tenyeket, melyek egyesületi életünk eredményei gyanánt előttünk állanak: be kell vallanunk, hogy nem felelnek meg azok sem a mi várakozásainknak, sem a nemzetének.

Mily reményekkel kezdtük meg újra ezelőtt tizenöt évvel az első egyetemes tanítói gyűlésre való munkálatokat! Mily tervekkel indúlt meg minden egyes tanítói egyesület alakulása! És számoljunk ma: mi lett a reményekből, mi lett a tervekből? *Mindenütt csak a csalódás, mindenütt csak a félsiker áll számadó könyvünk lapjain.*

Oly óriási testületnek, minő a néptanítóság, oly hatalmas egyesületi szellemnek, minő e testületben mutatkozott, nem csalódást és félsikert kellene tizenöt évi működés után felmutatnia. Kezdjük azért a munkát újra erős hittel az eszmében, a törvényes hatóságok iránt való tisztelettel és egymás iránt való, csodákat termő bizalommal. — *Válsághoz jutottunk, melynek bénító hatását az Eötvös-alap is sinyli. E válságon át kell esnünk, de úgy, hogy bajainkat beleíojtsuk s ép erővel, új lelkesedéssel meneküljünk belőle.* Még nem késtünk el. Él magyar áll Buda — a néptanító-egyesületeknek nemzeti szellemben kifejtendő munkássága sokkal hozzájárulhat még, hogy nemzetünk nagy, hazánk hatalmas legyen. — Hogy azonban e válságon szerencsésen áteshessünk, tisztáznunk kell a helyzetet, s tudnunk kell: miben áll e válság? mi okozta e válságot s mi szüntetheti azt meg?

Ma is ép úgy két nagy pártra oszolva munkálkodnak és küzdenek néptanítói egyesületeink, mint ezelőtt évekkel, a midőn

egyik táborhoz a *tanítói egyesületek szövetségéhez* ragaszkodók, a másik táborhoz *az egyetemes gyűlés intézményét* helyeslők tartoztak. Csakhogy ma az egyik félen a szövetség emberei, a másikon meg az országos tanítói gyűlés férfiai állanak. Egyik fél sem tudja, hogy minő sikerhez juthatna az ország tanítóságának egyesületi működése az egyik vagy a másik zászló alatt. Csak azt az egyet érzi mind a két felekezet, hogy az egyesületek országos közös működése országos vezetés nélkül nem juthat kellő sikerhez. Hanem azért éles ellenségeskedés folyik a két párt férfiai között úgy annyira, hogy az egyik fél megtagadja a másiktól a népnevelésügy iránt való becsületes önzetlen szándékot. Személyeskedés, gyanusítgatás burjánzik fel közöttünk. *Erős országos közérzületet akartunk a néptanítóság közt megteremteni s apró táborokra szaggatjuk szét az ország tanítóságát.*

Mi okozta ezt?

A midőn a tanítóság régebbi két felekezete egymással kibékült s az országos tanítói egyesületek szövetségének létrehozása czéljából a harmadik egyetemes tanítói gyűlés egy végrehajtó bizottságot küldött ki: megfeledkeztünk arról, hogy voltaképen az ország népnevelésügyeinek s ennélfogva a néptanítói egyesületeknek és testületeknek is csak az esetben lehet üdvös hatásuk, ha azok nem nélkülözik a nemzet alkotmányos kormányának vezetését, kormányzását, hogy hazánkban a közoktatásügy csak az esetben lehet nemzeti, ha arra az ország törvényhozó testületének s az ország kormányának kellő befolyása van. — És e tévedésünknek, ezen megfeledkezésünknek az lett a következménye, hogy a végrehajtó bizottság nem valósíthatta meg az országos tanítóegyesületek szövetségét. Kezét nem ellenséges hatalom, hanem a nemzet törvényes kormánya kötötte meg, a mely azonban ugyanakkor — ugyanazon magas czél elérésére, melyért a tanítóság hevült — létesítette *az országos tantestületi gyűlés intézményét* s fölhívta a harmadik egyetemes tanítói gyűlés végrehajtó bizottságát, ezen czél megvalósításához járuljon hozzá ő is munkájával. S mit tett a végrehajtó bizottság?

Két pártra oszlott. Az egyik belátva azt, hogy az országos

tanítói testület, mely a nemzet kormányának vezetése alatt és támogatása mellett működik, üdvösebben hathat mint az olyan, mely azt nélkülözi: teljesen lemondva a szövetségről, hozzá fogott a magas megbízatás teljesítéséhez és husvét hetében egy oly munkálatot készített, mely úgy a sajtó, mint az országos tanítói egyesületek elismerésével találkozott. A másik párt, mely a pünkösdi gyűlésen jutott többségre, elfogadta ugyan a husvéti gyűlés álláspontját, de csak a helyzet kényszerűségének engedve, s megtoldotta azt azzal *a kikötéssel, hogy a szövetség megvalósításától el nem áll.* E határozat hozatalának az lön a természetes következménye, hogy a bizalmatlankodó végrehajtó bizottságtól a kormány teljesen elfordúlt, s az első országos tantestületi gyűlést annak figyelmen kívül hagyásával hozta létre.

Az egybehívott országos tanítói gyűlésen is azon párt jutott többségre, mely a szövetség eszméjét elejtette. Az országos tanítói gyülés méltósággal végezte munkáját, több üdvös határozatot hozott — az Eötvös-alap ügyét is a legbölcsebben intézte el, s ha teljesen nem is elégíthette ki a kívánalmakat: életre valónak bizonyúlt, mely gondozást, javítást igényel még, de sikert igér. — *Csak egyet nem tudott az országos tanítói gyülés megvalósítani: nem egyesíthette a két pártot.* — Ez az egyes tanítói egyesületeknek, az egyes vezető férfiaknak, a szaksajtónak s mindenekfölött az Eötvös-alapnak maradt feladatául.

Mit tegyünk, hogy a válságon szerencsésen átessünk? Hadd szóljak először is azon vezérférfiakhoz, a kik nemcsak a főváros egyesületeire bírnak befolyással, hanem az ország összes tanítói által is nagyra becsültetnek. Az ő szép, nagy és magasztos feladatuk most első sorban abban áll: szüntessék meg az ellenséges hangokat. Vessünk fátyolt a múltra, gyógyítsuk be barátságos indulattal azon sebeket, melyeket egymáson a küzdelem hevében ejtettünk, ne helyezzünk csodatevő erőt egy-egy eszmébe, mely egyen kívül minden más csak káprázat. — Ne azon tanakodjunk és ne a miatt küzködjünk egymással még tovább is, hogy kinek van igaza, hogy melyikünk zászlója a dicsőségesebb. Versenyezzünk azért, hogy melyikünk tehet legtöbbet közös ügyünkért.

Egyesüljünk és küzdjünk a nemzet kormánya által fölállított jelvény alatt ne egymás ellen, hanem egymás mellett; hisz van ott küzdeni való, és van is miért küzdenünk. Nem az a fődolog, hogy a szövetség emberei legyünk-e, vagy az országos tanítói testületé-e, hanem az, hogy a népnevelés szolgálatában képesek vagyunk-e nemzetünk nagyságáért és hatalmassá létéléért, kötelességünkhöz képest eleget tenni.

Nyujtsunk egymásnak kezet, mi, a kik itt a fővárosban munkálkodunk s látni fogjuk, hogy a visszavonás megszűnik országszerte. Álljon a fővárosnak, az ország szívének tanítósága ismét azon magaslatra, a honnan megláthatja azt az egész ország tanítósága. Vegye ismét gondjába az Eötvös-alapot oly melegséggel, a minő hévvel azt életének első korszakában ápolta; mutassa meg, hogy az ország fejéhez méltó közérzület él és működik benne most is, mint a válság előtt; s ne feledje, hogy az Eötvös-alap megteremtésének dicsősége az övé — s ez a dicsőség kötelességgel jár. Legyen a főváros tanítósága ezentúl is, miként a válság előtt, egy szív és egy lélek, az Eötvös-alap ügyének emelése érdekében is. Hadd lássa a haza néptanítósága, hogy itt az ország szívében nem a csudatevő eszközökben és nevekben, hanem Eötvös nagy szellemének eszméiben hiszünk, melyek által nemzetünk nagygyá, hazánk hatalmassá válhatik, hogy mi nemzetünk kormányának és hatóságunknak tiszteletében erősek s az egymás iránti bizalomban megingathatlanok akarunk és tudunk lenni. Kötelességünk ezen érzetéből merítsünk új erőt az új korszak új munkásságához. Vajha, mire nagy Eötvösünk emlékezetének a jövő évben ismét hálaünnepet szentelünk, számadásunk tényei és tételei azt bizonyítanák, hogy a mi most aggaszt — elmúlt, a mi most fáj — megszűnt, a mi most csak remény — az megvalósúlt! Vajha a hálaünnep lélekemelő örömünneppé válhatnék!

*

Péterffy Sándor elnöki megnyitó beszéde után felolvastatott Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter leirata, hogy az «Eötvös-alap» czéljaira 1200 frt államsegélyt ad rendes szám-

adás mellett mint a múlt évben is. Az államsegélyt ez évben is egészen kiosztják s a miniszternek a nagylelkű adományt egy küldöttség fogja megköszönni.

Ezután Luttenberger Ágost titkár felolvasta a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését, melyből látható, hogy a tanítók minden alkalmat felhasználnak az Eötvös-alap gyarapítására s terjesztésére. Így az országos tanítógyűlés alkalmával Tóth József tanfelügyelő 17 frt, dr. Kiss Áron 67 frt 10 krt gyűjtött tisztán pohárköszöntőkből, Bálint czeglédi tanító termést gyűjtött ez alap javára, a fővárosi iskolákban kitett perselyekben mintegy 40 frt gyűlt össze, a sugárúti tanítónőképző intézet perselyében 60 frt, Somogymegye tanító-egylete 200 frttal, a délmagyarországi tanító-egylet egyik fiókja 24 frttal lett alapító, a békésmegyei tanító-egylet közgyűlésén 54 frtot, a bonyhádvidéki 75 frtot gyűjtött, s az aradiak ünnepet rendeztek e czélra. Pénzintézetek is sokat adtak, így a pesti hazai első takarékpénztár 50 frtot. A tanfelügyelők közt legtöbbet gyűjtöttek Tóth József pestmegyei s Groó Vilmos gömörmegyei tanfelügyelők. A legnagyobb adomány volt Weisz B. F.-é, ki évenkénl 25 forint tagsági díjt fizet az alapnak, most azonban abból az alkalomból, hogy az országos tanítógyűlés az iskolai takarékpénztárakat ajánlotta, egyezer forint alapítványt tett. — Ily módon 1881. január 23-tól 1882. január 22-ig befolyt adományokból 4956 frt 58 kr., tagdíjakból 1213 frt 4 kr., költségekre 3 frt 81 kr.; összesen 6173 frt 44 kr. Múlt évről fenmaradt 2387 frt 84 kr. S így az összeg 8561 frt 28 kr. Ebből ösztöndíjakra, segélyezésre s tőkésítésre kiadatott 5876 frt 27 kr. s így marad intézkedés végett 2685 frt 1 kr., melyben, a közoktatásügyi miniszter államsegélye nincs benn.

A bizottság jelentése kapcsában Örley János ősz-utczai igazgatónak, ki az alapkezelést megalakulása óta legpontosabban vezeti, nemcsak megadja a felmentést, de jegyzőkönyvileg is köszönetet szavaz. A közoktatásügyi miniszter a régibb számadásokat átvizsgáltatván, maga részéről is megadja a felmentést. A gyűlés ezt éljenzéssel fogadta.

Ugyancsak a kiküldött bizottság indítványozza, hogy a 2685

frt 1 krból 1300 frt az alaptőkéhez csatoltassék, ugyanannyi kiosztassék s 85 frt 1 kr. mint pénztári maradvány kezeltessék. Az elfogadott javaslat alapján a következő *pályázat* hirdettetett ki:

Az «Eötvös-alap» központi gyüjtőbizottsága, alapszabályainak értelmében, az 1882. évi január közepéig begyűlt adományok s rendes évdíjaik feléből és vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága által utalványozott 1200 frtnyi államsegélyből 1 kétszáz és 18 egyszáz forintos ösztöndíjt, továbbá 2 egyszáz és 6 ötven forintos segélyt alkotott, s ezennel felhívja az illetékeseket, hogy ezen ösztöndíjak és segélyösszegek elnyerése czéljából, a bizottsághoz intézendő folyamodványaikat alulirott elnökhöz (Budapest, VI. ker., gyár-utcza 5. sz.) f. é. május elsejéig küldjék be.

1. Az egy 200 frtos, valamint a hat 100 forintos ösztöndíjra pályázhatnak a budapesti és kolozsvári egyetemeken tanuló azon ifjak, kiknek szülői magyarországi nép- vagy polgári iskolákban, képezdében vagy kisdedóvó intézetben mint tanítók vagy tanárok működnek vagy működtek, s az «Eötvös-alap» intézményének rendes tagjai közé felvétettek.

2. A tizenkét 100 frtos ösztöndíjra a gymnasiumok és reáltanodák felső osztályaiban, tanító-képezdékben vagy akadémiákon tanuló oly növendékek pályázhatnak, kiknek szülői az első pontban felsorolt intézetekben működnek vagy működtek, s az «Eötvös-alaphoz» rendesen hozzájárultak.

3. A két 100 frtos és hat 50 frtos segélyért folyamodhatnak szegénysorsú, keresetre képtelen tanítók vagy tanítók özvegyei, esetleg árvái avagy nyomorék utódai.

Az ösztöndíjért folyamodók mellékelni tartoznak:

a) tanulmányaikról, magaviseletökről s előmenetelökről szóló, és az illetékes intézet által kiállított bizonyítványaikat s azon tanítói egyesület ajánló levelét, melyhez szülőik tartoznak vagy tartoztak;

b) arról szóló okmányt, hogy szülőik az «Eötvös-alaphoz» egy forintnyi évdíjjal rendesen hozzájárultak az alap keletkezésétől kezdve. Ezen okmányért az illetők, vagy a vidéki gyűjtő-bizottság alulírott titkárjához (Budapest, Deák-tér 4. sz.) fordulhatnak.

A segélyért folyamodók szegénységi bizonyítványnyal s az illetékes tanítói egyesület vagy iskolai hatóság ajánlatával tartoznak folyamodványaikat fölszerelni, s azt igazolni, hogy maguk vagy övéik az «Eötvös-alaphoz» az egy frtnyi évdíjjal rendesen hozzájárultak. Az alapszabályok értelmében az ösztöndíjjak és segélyek a különben jogosultaknak, nemzetiség és felekezeti különbség nélkül fognak f. é. május 28-án odaítéltetni. A folyamodók közül azok, kiknek szülői az «Eötvös-alaphoz» kezdettől fogva 1876. január 1-je óta befizették évdíjjaikat, hasonló minősítvény mellett előnyben részesülnek.

Folyamodók szülői, ha már tagjai az intézménynek, a hiányt pótolhatják.

Oly egyének, kik csak folyó évben, e pályázat kihirdetése után lépnek a tagok közé, ez évben még nem tekintetnek jogosultaknak.

Az odaítélt ösztöndíjjak f. é. junius 15-től kezdve junius végeig, az illető tanintézetek dékánja vagy igazgatói által láttamozott nyugta mellett, mely vidékről utalványozás végett az alulírott elnökhöz küldendő be, az «Eötvös-alap» pénztárából Örley János által (Budapest, ősz-utczai községi iskola) fognak kifizettetni; a segélyösszegekről szóló nyugtatványok az illetékes lelkészi hivatal vagy községi előljáró láttamozása mellett küldendők be a vidékről.

A fővárosbeliek az összeget személyesen is felvehetik. Péterfy Sándor m. k. elnök, Luttenberger Ágost m. k. titkár, Örley János m. k. pénztárnok, Lederer Ábrahám m. k. alelnök.

A pályázat kihirdetése után még Tóth József tanfelügyelő jelentette be, hogy Pestmegyéből 34 állami tanító lett az «Eötvös-alap» tagja, s a budai tanítóképző-intézet növendékeinek kardala fejezte be az ünnepies ülést.

EGY NÉMET KÖNYV A NŐRŐL.

Egy igen okos német ember írt egy igen okos könyvet a nőről. Nem ám a nőkről, csak a nőről. Becsüljük meg a németben az okosságot, és bocsássuk meg az okos embernek, ha esetleg német, és engedjék meg kedves nőtársaim — sietek bevallani nememet, «objektivitástalanságom» úgyis hamar el fog árulni — hogy e könyv egy részét a magyar nőkkel is megismertessem. Talán előbbre viszi önönmegismerésünket, és ez a bölcseség kezdete, bölcseségre pedig, gyarló pillanatokban, még mi is törekszünk!

Felütöm a könyvet ott, a hol a sors akarja, és *a nő szellemi képességéről* szóló fejezet ötlik szemembe. Eszembe jut, hogy a mit eddig e thémáról csalhatatlan férfiak szájából hallottam, az összefoglalható e szavakban: *asszonyi logika, asszonyi észjárás, asszonyi gondolkodás.* Asszonyi logika; értsd semmi logika, vagy a legfényesebb kivételeknél zofizmákból szött háló; — asszonyi észjárás: tudniillik furcsa észjárás; — asszonyi gondolkodás: azaz helytelen gondolkodás. De lássuk a medvét. Hallgassuk meg, mit mond a mi németünk a nő szellemi képességéről. — Röviden ezt: *A nőnek kevés az agyveleje; az empirikus tudományokban működése nulla; a művészetben sem mutat föl alkotó erőt, csak mint színésznő viszi valamire, mert természeténél fogva nagy hajlama van a színeskedésre.*

Ez az alapgondolat. Némi vigasztalásunkra szolgálhat a bevezetés, mely szerint szerző nem tartozik azokhoz, kik magasztalják a nőt, sem azokhoz, kik ócsárolják; de azokhoz sem, kik a kényelmes, úgynevezett aranyos középúton haladnak. Ő először vizsgálni fogja a nő lényét és e megfigyelések alapján fog ítélni. Kövessük szerzőt egy darabig a kijelölt úton s meg fogjuk tudni a következőket:

Tudományos kutatások eredménye — úgymond — hogy a nő agyveleje könnyebb, mint a férfié, és ha az agyvelő az ember értelmi működésének szerve, közel áll a következtetés, hogy a nő ész dolgában jóval alantabb áll, mint a férfi. Különben alapos okunk van e következtetés helyességében kételkedni. Hisz a szellemi képesség nem függ az agyvelő abszolut súlyától — az elefántnak háromszor akkora az agyveleje, mint az emberé — hanem attól, hányadrészét teszi az agyvelő az egész test súlyának. E tekintetben a nőé volna az elsőbbség, mert a különbség a férfi és a nő testének súlya közt nagyobb, mint a férfi és a nő agyvelejének súlya közt. Egyébként e théma még a fiziologusok előtt is majdnem terra inkognita, hisz még az sincs eldöntve, vajjon az agy mennyisége vagy minősége okozza-e az észbeli tehetségek közt létező különbségeket. Tehát föltéve, hogy a természet az agy mennyiségét tekintve, mostohán bánt volna a nővel, még kisülhetne valamikor, hogy ezt az anyag finomabb alkotása, az agy számosabb tekervénye által pótolta. Azt mondják, a jobb kar folytonos használat következtében nagyobb, erősebb lett, mint a bal, és hogy e tulajdonság most már örökségkép száll az emberre, Nem volna lehető, hogy a nő agyveleje, évezredeken át gátolva működésében, idővel visszamaradt, gyöngébb lett?

Lássuk már most, mit tett eddig a nő a tudomány terén. A tapasztalati tudományokban semmit. Tehát hiányzik nála az arra való képesség? Azt voltaképen tudni nem lehet! Itt egyáltalán igen bajos lesz a nő fölött ítéletet mondani. Talán legközelebb állunk az igazsághoz, ha azt állítjuk, a nőnek eddig nem volt ideje e téren kitűnni. Mi tette Newtont nagygyá? Tudománya és önálló gondolkodása. Tudományos képzettség nélkül láthatott volna ezer meg ezer almát a fáról hullani, hypothézisének nem adhatta volna meg a szükséges, mathematikai bizonyosságon alapuló, dönthetetlen igazság formáját. De önálló gondolkodás nélkül sem juthatott volna odáig. A természet szavát a lángész értette meg, nem a tudós. A fátyolt, mely a természet titkait födi, éles elméje hatolta át, nem tudománya. Tudományos képzettséggel bír sok férfi, önálló gondolkodás igen kis körnek jutott osztályrészül.

Tudományos képzettséghez, hogy világosan fejezzem ki, a mit mondani akarok, nem szükséges rendkívüli szellemi erő. A közönséges tehetségű ember is magáévá teheti a tudomány eddigi eredményeit, föltéve, hogy rendelkezik a szükséges idővel. E tekintetben az emberek csak abban különböznek egymástól, hogy az egyik rövidebb, a másik hosszabb idő alatt emészti meg az eléje tett szellemi táplálékot. Hogy a nők mindeddig még ilyen mindennapi eredményt sem mutatnak föl, azt inkább idő-, mint képességhiánynak lehet tulajdonítanunk. — Tehát ha meg is volna egyikmásik nőben a természetnek azon ritka ajándéka, mely a férfiak közt néhánynak halhatatlanságot biztosított, a lángeszű megfigyelések bizonyára kárba vesznének, mert nem támogatná azokat a genienek is nélkülözhetetlen tudományos képzettség.

Térjünk át a művészetre. A tudóst nevelik, a művész születik. A művész alkotásához nem kell annyi tanulmány, ő rövidebb idő alatt jut eredményhez, mert saját magából merít. Azért azt kell hinnünk, hogy a nő közelebb áll a művészethez, mint a tudományhoz. A művészetben elért eredmény ennélfogva inkább szolgálhat mértékül a nő szellemi képességének megítélésére, mint a tudomány. És mit tapasztalunk? Kivéve a kivételeket, alig mutathatnak föl valamire való eredményt. És ha be is kell vallanunk, hogy a nőben van talentum a művészet legtöbb neméhez, de a tulajdonképeni géniusz, különösen a költészetben, rendkívül ritkán található föl náluk. Sok költőnőt neveztek már tizedik múzsának, de nehezen vették komolyan, legalább tizenegyedikről még nem volt szó. Talán itt is kedvezőbb a férfi helyzete, mint a nőé? Épen nem. Ha a természet a női nemnek is juttatott volna művészi ihletet, akkor ennek mennyiség és minőség tekintetében az eddiginél sokkal nagyobb sikert kellett volna felmutatnia. Itt nem is hozhatjuk föl a nő mentségére, hogy nem rendelkezik a szükséges idővel; sőt itt a nő helyzete kedvezőbb, mint a férfié, kinek első sorban kenyérkereset után kell látni. Egy szóval, a tapasztalat azt mutatja, hogy a nők többet írnak, többet festenek, többet muzsikálnak, mint a férfiak, de regényeik, költeményeik, festvényeik stb., stb. vajmi ritkán bírnak abszolut értékkel. Tehát a művészet

mezején is a férfié az elsőség, a nő csak a legritkább esetekben emelkedik a középszerűség fölé.

Vizsgáljuk most, minő nagy tetteket vittek véghez a nők a bölcsészet terén. A bölcsészet rokonságban áll a művészettel, egyiket sem lehet megtanulni. Bölcsésznek azt nevezzük, ki veleszületett tehetségeinél fogva képes reflexióra, vizsgáló, kutató gondolkodásra. Nevetséges volna valakit bölcsésznek nevezni, mert bölcsészetet tanult, vagy mert a bölcsészet doktora. Ellenben joggal nevezhetünk akár egy műveletlen parasztot is filozófusnak, a ki, talán a nélkül, hogy e szót ismerné, elmélkedéseiért a gondolkodó fő czímét megérdemli. Ha tehát a nő filozófiáját vizsgáljuk, egyúttal a nő gondolkodó képességét veszszük bonczkés alá. No de nincs kedvem e kérdéssel komolyan foglalkozni, annyira világos és ismeretes, hogy egyetlen egy nő sem produkált eddig e téren semmit. Valaki felhozhatná a nő mentségére, hogy szellemi működése folytonosan el volt nyomva. A bölcsészet szempontjából a nő sorsa ez esetben azonos lett volna a férfiéval. Minden igazság üldöztetik. De szomorú volna, ha a fölismert igazság idővel nem törne magának útat. Azért hiszem, hogy egy női ész által fölfedezett igazság is végre csak győzött volna. Sőt még azt is hiszem, hogy a női értelem, ha egyenlő rangú a férfiéval, sohasem nyomható el. Az igazság győz, bárkinek ajkáról hangozzék az. Egyes országokban bizonyos korszakokban voltak oly társadalmi viszonyok, melyek a nő szellemének teljes szabadságot engedtek, pl. a múlt században Franczia országban, és e kedvező kor sem szült női filozófust. — De ha a nő sohasem emelkedik a bölcsész niveaujára, hogyan magyarázzuk azt, hogy híres férfiak, nagy szellemű férfiak, lángelméjű férfiak szívesen társalognak komolyabb dolgokról is művelt nőkkel, pedig az eszmecsere már bizonyos szellemi egyenlőrangúságot tételez föl? — Erre is könnyen adhatunk választ: a nő ilyen esetben a háladatos publikum szerepét viszi. Épen elég okos, hogy megértse a férfit, de nem elég okos arra, hogy komolyan bírálja, tévedését fölismerje és ügyesen megczáfolja. A szalonokban a férfi hiúsága juttatta a nőt nagy szerepre. Míg a férfi tudományról beszél a nőnek, neki van igaza és ennek

véghetetlenül örül. Még tekintetbe kell vennünk, hogy a könnyed társalgásban, mely társaságban szokásos, a nő sokkal ügyesebb, mint a férfi; ez is fokozza a művelt nő vonzóerejét. A nő aprópénzben hozza gondolatait forgalomba és azért sohasem jön zavarba, mindig kész fizetni, holott a férfi gondolatkincsét nagy bankjegyekben őrzi, innét származik gyakori fönakadása, nehézkessége. — Második ellenvetésül ismét az időhiányt lehetne fölhozni. De ha a nők ráérnek annyi regényt írni, mint Mühlbach, és annyi drámát, mint Birch-Pfeiffer, akkor kénytelenek vagyunk bevallani, hogy nem idő, hanem a szellemi képesség hiánya okozza elmaradásukat. Próbáljuk végre az ellenvetést, hogy a legújabb korban nő csak azért sem léphet föl új filozófiai rendszerrel, mert nincs módjában a szükséges természettudományi és más előismereteket megszerezni. De az ó-kor sem mutat föl női filozófust, pedig akkor még nem kellett oly nagy tudományos apparatussal megbirkózni, akkor könnyebben ment a filozófálás. — Ergo, elvont gondolkodásra kizárólagosan a férfi képes.

De vajjon mi emeli a férfi értelmiségét ennyire a nőé fölé? *Egy* lényeges különbség, melynek segítségével a fönt érintett jelenségeket könnyen magyarázhatjuk: a nő nem tud *objektív* lenni. Senkinek sem adatott egészen kilépni magából és másnak helyzetébe képzelni magát, de senkinek oly csekély mértékben, mint a nőnek. A kiben nincsen objektivitás, az szellemileg közellátó, annak szellemi horizontja igen korlátolt. Ez magyarázza a nő szellemi képességének alárendeltségét és elmaradását.

Midőn így megtudtuk, hogy a nőt sinai fal választja el a férfi szellemi világától, eljutottunk *a női gondolkodásmód* című fejezethez. Szerző dedukczió által iparkodik bebizonyítani, hogy a nő sokkal inkább hajlik az indukczió felé. Ez könnyebb, világosabb, népszerűbb. Az indukczió természetesen nem tökéletes (különben nem szeretne a nő), mert alig képzelhető, hogy a következtetés minden lehető eset megfigyeléséből vonatott le. És megvan-e a nőben a kellő gondosság a következtetésben? a tapasztalatok gyűjtésében és megbírálásában? Bizony nincs. Nők gyorsan következtetnek, kevés megfigyelésből. Sajátságos,

mennyire szeretik a kivételeket. Valamely szabály hallatára azonnal eszökbe ötlik a kivétel és képesek a szabálynak a legtöbb esetben önálló igazságát egy-két kivételért eltagadni. Im egy példa: Valaki társaságban azt állítja, az orvosok legnagyobb része tudatlan, ügyetlen. Az egyik nő azonnal közbevág: az nem áll, én ismerek *egyet*, a ki nagyon ügyes. — Íme a szabály és kivétel viszonya a nőhez.

Mivel már a nő indukciója oly gyarló, nagyon természetes, hogy dedukciója még kevesebbet ér. Hisz minden dedukció többé-kevésbbé indukció által jött létre, azért e módszernél kétszeresen óvatosaknak kell lennünk, mert kétszer van alkalmunk hibázni: az alapföltevésnél és a következtetésnél. A deduktiv módszer a nőnél leginkább mint bizonyos auktoritásra vonatkozó hit mutatkozik. A kit tisztel vagy szeret, az szíve logikája szerint jellemre és észre nézve tökéletes. Ki ne hallotta volna e nevezetes szót «ő mondta» — ez ellen nők előtt nincs felebbezés. «Cherchez la femme» — mondják bizonyos esetekben Franciaországban; «cherchez l'homme» mondhatjuk legtöbbször, ha nő szellemi dolgokban határozottan fejezi ki nézeteit.

Szerző most azon kérdést veti föl, nem lehetne-e e nagy különbséget férfi és nő közt valami módon helyrehozni? Határozottan azt állítja, hogy nem. Bár mily tudományt iparkodik is a nő elsajátítani, azért soha sem lesz *objektiv*, nem lehet az. E tulajdonság nélkül pedig nem létezik sem költő, sem művész, sem filozóf, sem természettudós. Az objektivitás legmagasabb foka a lángész, női lángész nem létezik, sőt létezésének lehetősége is ki van zárva. Ha valakinek gyönge emésztési szervei vannak, nem segíthetünk rajta tápláló étel által. A mankó nem pótolja a lábat. Tanulás nem pótolhatja a természet adományait. A nő a tudomány terén sohasem érheti utól a férfit. Különben ez nem is szükséges, mert a nő magasabb kiképeztetésének nem is az a czélja, hogy ez által szellemileg közeledjék a férfihez, hanem egyedül az, hogy anyagi jólétét előmozditsuk és kenyérkeresetre képesitsük.

Ez szerző véleménye, vagyis megfigyelések alapján származott ítélete. A többi fejezetekben a női akaratról, a nő jellemző

tulajdonságairól, a szerelemről és a házasságról értekezik. Ezekről már nem szólhatok, mert a *Nemzeti Nőnevelés*ben aligha lesz számomra annyi hely.

De most veszem észre, hogy elfelejtettem a legfontosabb udvariassági szabályt: névszerint bemutatni hősömet. Neve *Du Mont*. Tudtommal a német nők még eddig nem nevezték el *Weiberlob*nak. Könyvének címe: *Das Weib, philosophische Briefe über dessen Wesen und Verhältniss zum Manne;* megjelent Lipcsében, 1880-ban. A francziáktól szerzőnk csak a nevét vette, no meg néha Legouvé gondolatait. Csakhogy ezeknek eredetileg rövid, szellemes alakja némelykor oly alaposra, majdnem laposra van kitaposva, hogy nem maradt mindig hely és idő a forrás megnevezésére. De hogy igazságos legyek, *Du Mont* mond sok olyant, mit Legouvé elhallgathatott. Hisz Legouvé a nők erkölcsi történetéről szól, Du Mont leírja a nőt, mint typikus individuumot. Ékes tollal, ragyogó nyelvvel a gyöngét védeni az erős ellen, elnyomottat a hatalmas, üldözöttet üldözője ellen, nemesebbnek látszó törekvés, mint bágyadt stylussal, színtelen szélességgel hibákat keresni és napfényre hozni. Nagyon természetes, hogy amaz a nők iránt táplált legmelegebb rokonszenvtől látszik áthatva lenni, holott Du Mont inkább mint nőgyűlölő tűnik föl. Legouvé kicsalja belőlünk, a mi bennünk jó, és mily lelkes örömmel! Du Mont nem mellőzi épen, ha esetleg ráakad, de látszik, hogy nem bír előtte becscsel. Őt, valamint az orvost, inkább érdeklik a test beteg, mint egészséges részei. Ha Legouvé ráakad egy hibánkra, bizonyosak lehetünk benne, hogy nem nyugszik mindaddig, míg vagy a férfiakban, vagy a társadalomban, vagy valahol kívülünk rá nem talált e hiba szülő okára. Du Mont hasonló esetben azt mondaná: A nő azért olyan, mert nő, mert a természet oly gyarlónak teremtette, hogy nem lehet más.

De végre is, mi igaz mindabból, mit Du Mont ily kérlelhetetlen szigorúsággal világba kürtöl? Köztünk legyen mondva, sok benne az igazság. Csak két tekintetben nem tudok vele megegyezni: nem mind női gyarlóság, mit ő annak állít; s ha az is, nem gyógyíthatatlan. A sokat emlegetett objektivitás, vagyis ennek

hiánya, nem is annyira női sajátság, mint inkább csekélyebb értelem következménye. Ha férfi és nő közt e tekintetben oly lényeges különbség, oly kitölthetetlen mélység volna, akkor bizonyos tekintetben a legértelmesebb nő sem mérkőzhetne a legkorlátoltabb eszű férfiúval. Pedig ha tüzetesebb összehasonlításokat teszünk, könnyen beláthatjuk, hogy ez nem áll. Elismerem, hogy a férfiak egy része ránk nézve elérhetetlen magasságban áll fölöttünk. — Elismerem, hogy a férfiak nagyobb része fölöttünk áll. De nem hiszem, hogy a természet alkotott volna minket ilyeneknek. Hanem a szerző által is fölhozott példa a gyakorlottabb jobb karról, a szabadabb mozgás, a sokféle alkalom ismereteik bővítésére, értelmök gyakorlására, tapasztalatok szerzésére, az eszmecsere, mely minden rend- és rangbeli férfiúra nézve könnyebben hozzáférhető, mint akármelyik nőnek, a nőnél a szív hatalmasabb hangja, végre, bár hogy gúnyolódjék is Du Mont, az idő hiánya, és mindez okok századról századra, évezredről évezredre, — azt hiszem, nem is szükséges a természetet vádolnunk, ha csak azért nem, hogy mindez okok természetes következményei okozták elmaradásunkat. — Tessék az embereket nemre való tekintet nélkül megfigyelni; tessék hasonló értelmiség szerint a fokozatot összeállítani: talán akad nő, kiben megvannak az objektiv fölfogás nyomai és ne rösteljék a férfiak, de alkalmasint akad köztük olyan, kiben a lángész e jellemző tulajdonsága hiányzik. — Pedig ha Du Mont állítása igaz, akkor nem létezik kivétel. A kinek nincsen füle, az semmi körülmények közt nem hall és a kinek nincsen nyelve, az semmi körülmények közt nem beszélhet. Ellenben a füles hallhat, a nyelves beszélhet.

Lássuk csak, hogyan keletkeznek az úgynevezett női gyarlóságok. Vegyük például a sokat emlegetett női hiúságot. A hiúság kétségkívül igen alant álló értelmiségre mutat. Tagadhatatlan, hogy több a hiú nő, mint a hiú férfi. De szegények nem azért sínlődnek e hibában, mert nők, hanem azért, mivel nem értelmesebbek. A hiú férfi feje ép oly üres, mint a hiú nőé. A hiúság nem tartozik a nő jellemző tulajdonságai közé, hanem bizony csak olyan közös emberi gyarlóság az.

Du Mont sok emberi gyarlóságot keresztel el női gyarlóságnak, sok női tulajdonságot mond ő női hibának. De a mi közösen emberi, azt ne rójjuk egyedűl a nőre; és a minek orvoslása nem kivánatos, azt ne mondjuk hibának. Már pedig erősen hiszem, hogy a föntebb sokat emlegetett női hibán, a szubjektivitáson, bizonyos negativ és pozitiv eszközökkel lehetne segíteni. Hagyjuk el a nőnél a szívképzést, fejleszszük kizárólagosan az észt, még pedig nemzedékről nemzedékre és ha e műtét közben az emberiség meg nem fagy a sok logikától, bizonyosan czélt érünk. — Elérhető, de nem tanácsos. Hisz a férfit sem elégitik ki azon magasabb rangú örömök, melyeket az új igazságok okoznak és melyeket egy filozófus szerint csak ő ért és csak ő érez; a nő kedélyéből merít erőt új alkotáshoz. De hová forduljon a nő, ha csupán értelmi életre képesítjük?

Befejezésül még csak azt óhajtom megjegyezni, hogy a férfiak több szubjektivitást fejthetnének ki a nő megitélésében. Rendesen azt becsülik rajtunk legkevésbbé, a mi az ő szempontjukból legtöbbet ér bennünk. Vagy mivé lenne a férfi tekintélye, ha a nő hite az ő auktoritásában nem volna oly rendíthetetlen? ha minden tettét objektiv módon bírálná és nem érné be e szubjektiv nézettel: jól van így, mert ő mondta!

Harrer Paula.

A SZÁDELŐI VÖLGY.

(GYAKORLATI TANITÁS A POLGÁRI LEÁNYISKOLA MÁSODIK OSZTÁLYÁBAN.)

I. **Módszertani megjegyzés.** A földrajzi oktatásnak is, mint minden más oktatásnak, *gyakorlatinak* kell lennie. *Gyakorlati* lesz a földrajzi oktatás a polgári leányiskolában, ha általa növendékeink saját hazájuknak helyes felfogására képesíttetnek, ha általa bennök nem csak fölébresztetik a hazaszeretet, hanem annak biztos alapjai is megvettetnek. — A művelt magyar nőnek nemcsak a családi kör érdekeit kell felfogni tudnia; hanem a főbb nemzeti érdekekkel is tisztában kell lennie, hogy kis körében tőle telhetőleg a nagyobb, a magasztosb czélokat is szolgálhassa. Csak az esetben tudja az édes anya gyermekeiben a hazaszeretet nemes tüzét fölébreszteni és ápolni, ha a maga lelkéből nem hiányzik az. Mit nem ismerünk, nem szeretethetjük azt! *Magyarország tüzetes megismertetése lehet tehát az egyedüli czélja a polgári leányiskolai földrajzi oktatásnak.* Gyakorlatinak tehát csak az oly földrajzi oktatást nevezhetjük, a mely még akkor is, a midőn a külföld ismertetésével foglalkozik, — voltaképen csak saját hazánk tökéletesebb megismertetését tartja szem előtt. A polgári leányiskolában ennélfogva ily értelemben vett *összehasonlító* földrajzzal kell foglalkoznunk kezdettől fogva. Míg csak saját hazánk területének ismertetésével foglalkozunk, addig a kisebb területenként megismertetendő hazának minden egyes vidékét saját szülőföldünkkel vagy is inkább azon vidékkel kell összehasonlíttatgatnunk, a melyet a növendékek a synthetikai tanmenetet követve először megismertek. Így minél több vidékét megismerik a növendékek Magyarországnak, annál jobban meg fogják ismerni saját szülőföldjük vidékét is. Hasonlatosképen, a midőn már a külföld ismertetésével foglalkozunk, a föld minden egyes részét össze kell saját hazánk-

kal hasonlítgatnunk s bárhol s bármikor jutunk a földrajzi oktatás folyamán valamely oly részlethez, melyet tüzetesebb tárgyalásra méltónak tartunk, soha se feledjük el, hogy a tárgyalt részlethez hasonló részletet hazánkban is kell keresnünk s azt is tüzetesebben

A szádelői völgy alaprajza.

kell ismertetnünk. P. o. ha Finországot, az ezertó országát, ismertetjük, ne feledkezzünk meg arról, hogy a Hanságról, a Fertő mellett, részletesebben is megemlékezzünk, ha a Vezuvról szólunk, — említsük meg hazánk kialudt tűzhányó hegyeit — ha a viz-

okádóról szólunk Izland-szigeténél, ne felejtkezzünk meg a magyar Geizerről *Harkány* mellett stb. Szóval a polgári leányiskola földrajzi oktatása alkalmával Argus-szemekkel vigyázzunk arra, hogy a növendékeink ne legyenek annak tagadóivá, mit a költő mond hazánkról, a midőn így szól: «Ha a föld Isten kalapja, hazánk a bokréta rajta!» — Sok pótolni valónk van! — A külföldieskedés még erős lábon áll; sokáig hirdették nálunk, különösen magán nevelőintézeteinkben s a házi nevelés körében azt, hogy csak az szép, a mi külföldön van s csak az jó, a mi onnan származik s csak az csinos, a mit ott künn készítenek s hogy még a madarak zengése is kellemesebb külföldön, mint édes hazánkban.

Ne féljünk attól, hogy az ily erélyes eljárás által szűkkeblűséget nevelünk növendékeinkben; a hazaszeretet nem teremhet fanyar gyümölcsöt, bár mily hatalmassá fejlődjék is az. Attól se tartsunk, hogy az által, ha a külföld ismertetésébe ismételve beleszőjük saját hazánk tüzetesebb ismertetését, a földrajzi ismeretekből csak keveset fogunk nyújthatni — s növendékeink majd igen keveset fognak a külföldről tudni. — Ha valamely ismeretet nem a feledés számára akarunk növendékeink által elsajátíttatni, azt oly ismerettel kell szoros viszonyba hoznunk, a melynek ismétlésére gyakran kényszerítve vagyunk. — Vajon nem könnyebben elfelejtheti-e a növendék az egyik-másik külföldi városról tanultakat, ha azokat nem hasonlítottuk valamely magyar városhoz vagy hazánk fővárosához. — Aztán mi a fő-dolog? az-e, hogy növendékeink jobban és tüzetesebben ismerjék országunkat, avagy az, hogy otthonosabbak legyenek a külföld földleírásában? — Ugyanazért — miután hazánk ismeretére kell a fősúlyt fektetnünk — a külföld leírása alkalmával is mindegyre saját hazánk tüzetesebb ismertetésére kell törekednünk — és sok oly részletet fel kell a hazai földrajzból a polgári leányiskolák második osztályában vennünk, akkor a midőn voltaképen a külföld ismertetésével foglalkozunk, a mit az első osztályban az idő rövidsége s az anyag bősége miatt Magyarország földleírásában meg sem említhettünk. — Az alább következő gyakorlati tanítás azon részletességénél fogva, a melylyel hazánknak egy kis völgyét ismerteti, nem tartható meg a

budapesti polgári leányiskolák első osztályaiban de a második osztályban épen akkor, a midőn a megelőző órában az Elbe folyó vidékeit ismertettük, elővehető s a következő módon meg is tartható.

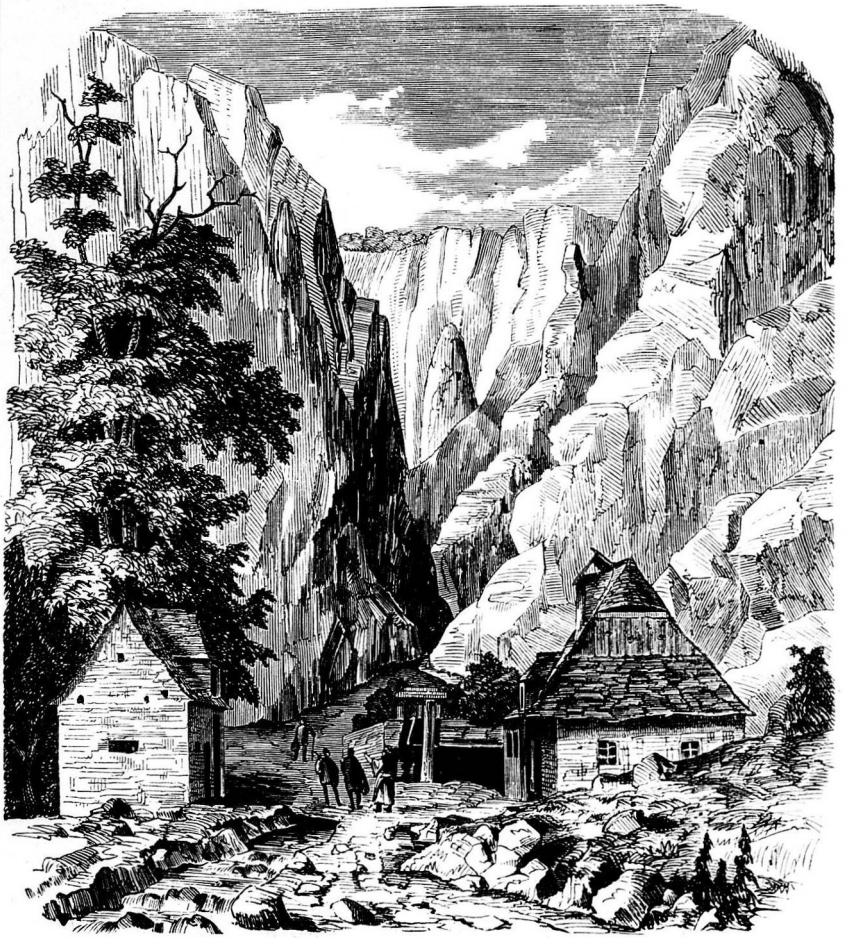

A völgy nyílása a tornai országút felöl.

II. **Ismétlésre szánt része a tanításnak.** Melyik német királyság területéről szóltunk a múlt földrajzi órában? Merre esik mitőlünk Szászország? Mennyivel kisebb ez a királyság Magyar-

országnál? Hány mértföldnyire esik a Jablunka-szorostól Sz. ország legközelebbi határvárosa? Milyen ezen ország fölülete? Hazánknak melyik része hasonlít a szász királyság területéhez? Melyik ország termékenyebb, a mienk-e vagy a szászoké? Miért tud még is ott aránylag több ember megélni egy □ mérföldön, mint minálunk? Melyek a nevezetesebb Szász-királyságbeli városok? Melyik szász városból hoznak hozzánk sok német könyvet? Melyik folyam mellett fekszik Drezda városa? stb. Hol ered az Elbe vize? Hol legszebb az Elbe mente? Minek nevezik az Elbe vadregényes vidékét? Van-e hazánkban is ily szép vadregényes vidék? stb.

III. **A szádelői völgy vidékének megjelölése.** A Szász-Svájcz bizonyosan a legszebb és a legvadregényesebb vidékek egyike; de azért ne higyjétek kedves gyermekeim, hogy ahhoz hasonló szép vadregényes vidékek nem volnának a mi édes hazánkban, Magyarországban. Van bizony több hozzá hasonló szép vidékünk nekünk itthon is. — Nem kell a magyarnak külföldre járnia ha szép vidékekben akar gyönyörködni. Íme nézzetek ide — ez az egyik kép, a mely a jobb kezemben van a *Szász-Svájcznak*, a *„Meissení felföldnek“* egy szép részletét tünteti fel — emez a kép pedig itt a bal kezemben a legkisebb magyarországi vármegyének, a kies Tornának egy pontját ábrázolja. Nézzétek meg csak jól, vajjon nem elég szép-e ez a magyarországi tájkép? — Úgy-e bár szeretnétek tudni, hogy hol kell azt a helyet Tornamegye térképen keresnetek, a hol a szász-svájczi tájképekhez hasonló szép vadregényes helyek vannak.

Megmondom. *Ott*! hol a térképen Torna városának helyét látjátok, a hol az a két kis patak fakad egymástól nem messze, ez az egyik patak a *Garádics* vize, a mely Torna várát megkerüli, a másik a *Szár-patak*, a mely Szádelő falu felé veszi útját s mégis mindegyik a *Torna* vízébe siet — hogy azzal együtt a Bodvát gyarapítsák. — A *Szár-patak* völgyét a forrástól kedve egész Szádelő helységéig *„Szádelő-völgynek“* nevezik. Ez a kis egy óra járásnyi hoszúságú völgy több szebbnél szebb vadregényes képet tár elénk s a ki bejárta soha nem feledi el, hogy ott volt, még akkor sem, ha a Szász-Svájczot bámulhatja.

Kikérdezés, ismétlés : Hol van az úgynevezett Szász-Svájcz? Csehországnak melyik határánál kezdődik az Elbe eme vadregényes partvidéke? Hány mérföldnyi utat tesz az Elbe *Pirna* városától *Lcitmeritzig* a Meisseni felföldön vagy az úgynevezett Szász-

A kis zuhatag.

Svájczban? Melyik délkör alá esik ez a vidék? Miért látogatják e vidéket ezrenként az idegenek? — Van-e hazánknak is több ily vadregényes vidéke? Melyik vármegye a legkisebb hazánkban? Van-e a kies Tornamegyének vadregényes vidéke? Mikor egyesí-

tették a kis Tornamegyét Abaujmegyével? Melyik délkör alatt fekszik Tornamegye? Hány perczczel kel fel a nap Tornában korábban mint a Szász-Svájczban? Mennyivel kisebb Torna Szászor-

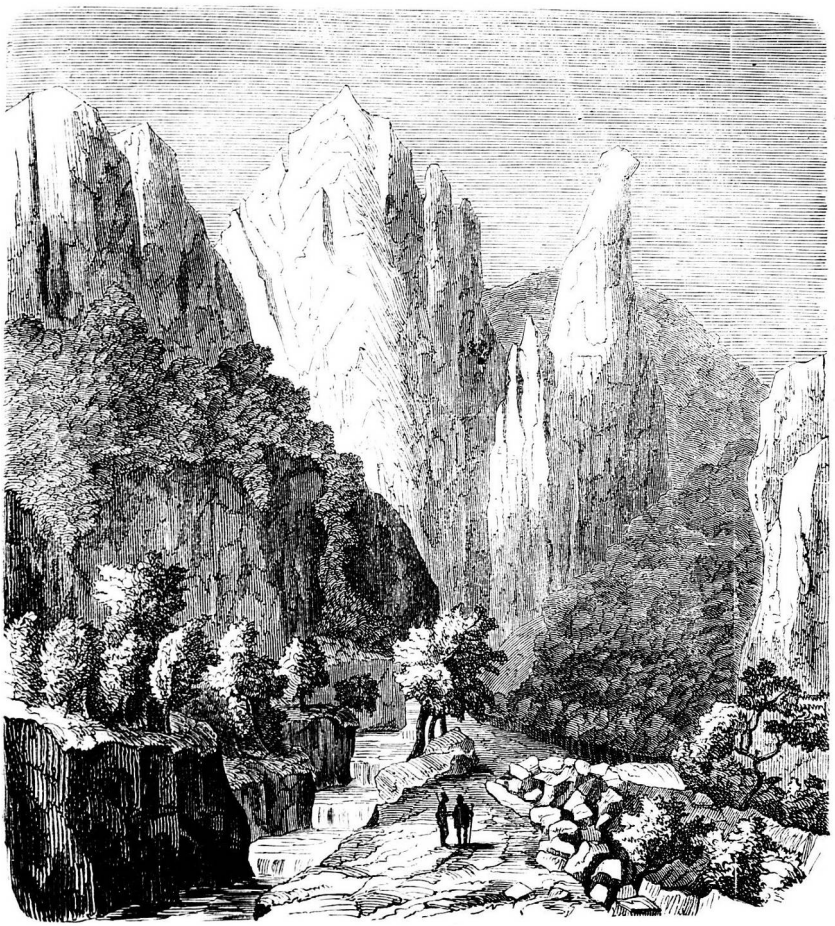

A fúró kő.

szágnál? Hogyan nevezik Tornamegyének vadregényes völgyét? — Melyik városhoz esik e völgy közel? Melyik patak folyik a szádelői völgyben? Hova siet ez a *Szár-patak* kristály tiszta

vízével? Melyik megyén folyik keresztül a kis *Torna* folyó? Hova önti vízét? Minek a nagyobbított térképét tünteti fel ez a következő kép?

IV. **A szádelői völgy leírása.** A bájos kis Tornamegyében a kassa-rozsnyói postaúton haladó utas, ha Udvarnok helységből az országútról észak felé eltér, *Szádelő* helységet találja a *Szár* v. *Zárhegy* tövében. A falu sűrű diófáival természetes kapuját képezi a mögötte nyiló *szádelői völgy* bemenetelének. E völgy egy órajárásnyinál hoszabb vonalban elnyúló keskeny *szirthasadék* — mely kezdete felé mindegyre tágasabbá válik.

Áthaladva a kisded Szádelő falun szürke meztelenségében áll előttünk a két oldalt emelkedő hegység függő szikla-falainak s bérczeinek tömkelege. — A mily nevezetes helyet foglal el a természeti ritkaságok sorában a nem távol fekvő Aggtelek Baradlája az ő földalatti termeivel, boltozataival, folyosóival s a csepkőalakulások csodás változataival: épen oly nevezetes csodaműve a természetnek a föld színén a *szádelői völgy*, mely szintén állandó meglepetésben tartja a szemlélő lelkét, egymást váltó mindig különböző ezerféle sziklacsoportozataival.

Egymást érik e völgyben a majd vadonabb, majd szelidebb, de mindig meglepő és regényes tájképek. Lefolyt évezredek történetének néma tanui e sziklák, melyek csupán az ég dörgő viharfellegeinek kérdő szózatára felelnek a *viszhang* százszoros morajában beszélő nyelvben. — Csak a sziklák között lesietö Szárpatak cseveg itt szakadatlanúl majd susogva, majd csörögve, majd haragosan zuhogva. — Az emlős-vad csak üldöztetve téved e helyre az erdő koszorúzta közel hegyekről — s gyorsan elmenekűl innen, mert itt rejtekét, mert itt futását a nyomából gurúló szirtkavics pergése gyorsan elárúlja. — Leggyakoribb látogatói a természet e csudaszép templomának a préda-leső vagy a prédát élvező ragadozó madarak; állandó őrei pedig e szikla-országnak a királyi *sasok*, hatalmas nemzetségeikkel.

Zajtalan őslakói e völgynek a gyönyörű *pisztrángok*, melyek a patak tiszta vizében tanyáznak.

Ámde nézzük meg a szádelői völgy egyes részeit eme képek-

ben, melyeket hazánk jeles festőjének Greguss János művésznek köszönhetünk.

Ezen II. kép a völgy szűk nyilását mutatja a tornai országút felől. A meredek sziklák alján ott áll a völgyből kisietö Szárpatak

Szárpatak kettős forrása és a darázskobanya.

partján festői egyszerűségében a Szádelői helységhez tartozó malom.— Nem messze e nyilástól van a III-dik képen feltüntetett *kis zuhatag.* — A nép valamint az aggteleki barlangban úgy e völgyben is saját felfogásához mért elnevezéseket osztogatott a

sziklacsoportozatoknak. Sőt majdnem minden egyes helyhez mondát, regét is kötött. — A nép hite szerint e völgyben élte utolsó napjait Attila egyik fia *Ellák* herczeg, ki a monda szerint Dengesich testvérével a népek csatája után észak felé menekült kevés számú híveivel egyetemben. — Dengesich azonban csak megsebesülve — Attila szárnyas lován menekűlhetett a keleti góthok és a géták elől; de Tornamegyéhez érve lováról alá bukott s meghalt. Holt testét Ellák kisérete feltalálta s eltemette e völgyben.

A IV-ik képen a „*furókőnek*“ nevezett szikla-obelisk van föltüntetve, melyet az újabb időben pizai toronynak is neveznek. Közelében van a ravatal vagy sírkő, mely a nép hite szerint *Dengesich* hún királyi herczeg nyughelyét jeleli.

A szádelői völgy egyik legérdekesebb pontját a Szárpatak egyik forrása képezi, melyet II. képünk tüntet fel. E helyet a nép *Vízavatnak* nevezi. Mintegy három láb szélességű, barlangszerű üregből csörtet elő a legfelségesebb italú kristálytiszta víz s medrét, mely mindjárt eredeténél másfél méter széles és ¼ méter mély, gazdagon betölti. A mohos szirttel párhuzamosan közbevetett darázskő-halmazok közt egy szép kőmedenczéből rohan le ide ezüstszínű zuhatagot képezve a patak erősebb ága. A zuhatagot szép lombos fák veszik körül. Balról a *Vízavat* mellett s felett darázskődomb és bánya terjed el, mely igen szép és elég kemény *darázskövet* ad. A rege szerint Attila fiának Ellak herczegnek palotája és kertje e tájon volt. Itt élte le búsongva a világrendítő nagy király fiához méltatlan napjait Ellák, a testvér háborut előidéző hun herczeg.

Ez hazánk ama regényes szép vidékének vázlatos leírása, melyet bátran állíthatunk a híres Szász-Svájcz mellé. Bizony nagy kár, hogy oly kevesen ismerik, s a kik ismerik is, kevésbe veszik csak azért, mivel itthon van, a helyett, hogy *ép azért* annál jobban szeretnék!

Ismétlés és kikérdezés. Hol fekszik az szép szádelői völgy? Melyik országúthoz van közel Szádelő helysége? Miféle patak folyik e csuda szép völgyben? Minek nevezik a Szár vízét övedző hegyet? Melyik hegységhez tartozik a Szárhegy? Minő regét köt

a nép képzelete e vadregényes völgyhöz? Milyen hosszú ez a völgy? Minő állatok találtatnak e völgyben? Minő a völgy növényzete? Miféle becses követ ásnak ezen mészkőhegységben? Mennyire esik Budapesttől a Szádelő-völgye? Hogyan lehet legkönnyebben oda jutni?

VEGYESEK.

A „Balaton-felvidéki néptanító-egylet" múlt évi november hó 9-én tartott rendes őszi közgyűlésében egyhangúlag elhatározta, hogy *Molnár Aladárnak*, a tanítóság igaz barátjának a hazai közönség által emelendő emlékszobrára a tanügy iránt érdeklődők körében gyűjtést rendez, s e czélból az ország összes tanügyi lapjainak szerkesztőit, a tanító-egyleteket, tanfelügyelőket, képezdei tanárokat s tanárnőket az elemi, felsőnép- és polgári iskolák tanítóit s tanítónőit adakozásra, illetőleg gyűjtésre hívja fel. A «Balaton-felvidéki tanító-egylet» annyival inkább hivatva van a gyűjtést saját kebeléből megindítani, mert a boldogult nagy férfiú az egyletnek 12 éven át tiszteletbeli tagja volt, az egylet székhelyén, Balaton-Füreden, élt s működött leginkább, itt alkotván meg egyik legszebb művét, a balaton-füredi «Szeretetház»-at, s végül mert utolsó kívánságához képest földi maradványai a balaton-füredi sírkertben nyugosznak. Az adományokat, illetőleg a gyűjtések eredményeit, elfogadja és nyugtatványozza *Sváb Lajos*, tanító, a fentebb megnevezett tanító-egyesület pénztárnoka *Balaton-Füreden*.

Mi is teljes szívvel és lélekkel helyeseljük a balaton-felvidéki néptanító-egyesület kegyeletes szándékát s csak arra az egyre hívjuk fel a tervezők figyelmét, hogy vessenek számot erejükkel s azon körök érdeklődésével a melynek jótékony adakozására számíthatnak. Különösen óvakodjanak az erők szétdarabolásától. Ezt arra nézve mondjuk, hogy értesülésünk szerint a balaton-füredi *„Szeretetház"* igazgatósága is legközelébb országszerte gyűjtést fog rendezni, hogy alapítójának a «Szeretetház» területén emlékszobrot emelhessen, vagy a begyűlt összegből a szeretetházban alapítványt létesítsen. Az adakozásra való felhívásból nem érthettük meg,

hogy a balaton-felvidéki tanító-egylet egészen külön, egymagára szándékozik-e a gyűjtést megejteni vagy, hogy csatlakozni ohajt-e utóbb a szeretetház igazgatósága által megindítandó gyűjtéshez. A versenygést nem ohajtanók; az egyesülést ajánlatosnak tartjuk. Két országos gyüjtést egy konkrét czélra nem bírunk meg — legalább kívánatos eredménynyel nem. Ha azonban a balaton-felvidéki tanító-egylet a maga részéről, külön is le ohajtja róni hálája't az elhúnyt nagy férfiú iránt: tán leghelyesebb, ha a kegyes adományokat nem szoborállításra fordítja — a mi felülmúlná erejét — hanem valami jótékony, évről-évre kamatozó alapítvány megörökítésére ajánlja fel. Ha például az Eötvös-alaphoz a Molnár Aladár nevét megörökítő alapítványt csatolnának, «érecznél maradandóbb emléket» állítanának mind a nagy elhúnytnak, mind a tanítók kebelében iránta élő kegyeletnek.

A gyűjtési felhívást ajánljuk t. olvasóink figyelmébe és jóindulatába. A gyűjtés eredményének közvetítésére szívesen vállalkozunk; elfogadjuk és nyugtatványozzuk a beérkező adományokat s annak idején át fogjuk azokat szolgáltatni a balaton-felvidéki tanító-egyesületnek.

A gyűjtést a Nemzeti Nőnevelés szerkesztőségének részéről egyelőre 5 frttal nyitjuk meg.

A magán leánynevelő intézetek rendtartása. A *Népiskolai Tanügyi Figyelő* 1881. évi 10-ik számában olvassuk a következőket: A magán leánynevelő intézetek rendtartása érdekében *Róth József* tanfelügyelő úr a f. tanév elején a pozsonyvárosi magán leánytanintézetek tulajdonosaival zártkörű tanácskozmányt tartott. Előadá itt, hogy a magán tanintézetek körül a tulajdonosaik által követendő egyöntetűbb eljárást kivánna létrehozni, hogy eképen iskoláik — melyekben egyenlőn kedvező körülmények között köztapasztalás szerint a nyilvános iskolák túltesznek — a népoktatási törvénynek s az azon alapuló rendeleteknek, nemkülönben a neveléstudomány elveinek jobban megfelelve, az eddiginél jobb eredményt mutathassanak föl. A megindult tanácskozás közben szóba kerültek: a magán tanintézeteknek helyesebb szer-

vezése, az alkalmazott tanerők kérdése, a szülők követelményei, a fölvételek módozatai, a fegyelem, a mulasztások ellenőrzése, a tanítói tanácskozmányok, a tanterv, a tanmód, a magyar nyelvnek és hazafias érzületnek ápolása, az oktatás gyakorlatibbá tétele stb. stb., melyek után a tanácskozmány következő 10, a tankerület egyéb helyein levő magániskolák tulajdonosait is kötelező határozati pontban állapodott meg:

1) Az intézetek szervezésében az iskolai törvény és azon alapuló rendeletek lehetőleg pontosan, részben a helyi érdekekhez képest, megtartandók és homogén, t. i. az iskola fokához mért elemi, felső nép- és polgári iskolára, s ugyan az előadandó tantárgyra is képesített tanerők alkalmazása által a tantárgyak összpontosítása s az oktatás egyöntetűsége előmozdítandó.

2) A szülőknek gyermekeik nevelő oktatását illetőleg kifejezett kívánataiknak csak abban engedendő, a mi az iskolai törvénynyel s azon alapuló rendeletekkel, nemkülönben a neveléstudomány elveivel nem ellenkezik.

3) Az iskolai fegyelem a tanuló leányok közt, úgyszintén a tanítói (havi) tanácskozmányok a növendékek előmenetele s a tantárgyak összhangzatosb kezeléséről — szigorúbban, illetőleg pontosabban tartandók meg.

4) Az iskolamulasztások az előírt módon pontosan följegyzendők és ha elfogadható okkal nem igazoltatnak, följelentendők.

5) Szorgalomidő közben a növendékek csakis alapos ok s annak a tanfelügyelőséghez való előzetes bejelentése mellett veendők föl; nemkülönben fölhagyandó a növendékeknek tanév közben az egyik intézetből a másikba való fölvételével, mivel ilyetén eljárás sok rendetlenségre ad okot s a tanuló leányok egyöntetűbb előmenetelét a tanúlmányokban fölötte hátráltatja.

6) Az oktatás lehetőleg a törvényes tanterv szerinti legyen, továbbá szemléltetőleg és behatóan alaposan teljesítendő, szem előtt tartatván az oktatási módszer azon fontos alapelvét: Taníts inkább kevesebbet, de alaposan jól, mint sokat s a mellett fölületesen.

7) A tanítási eredmény főleg az által is fokozandó, hogy a

tanuló leányok önálló gondolkodása s a gondolatoknak szabatos kifejezése kitűnjék; a mire első sorban a számvetésnél és fogalmazási gyakorlatoknál s azután általában minden reális tantárgynál kiváltképen törekedni kell.

8) A magyar nyelv minden tantárgynál ápolandó, a hazafias lelkület minden alkalommal ébresztendő, úgy hogy a magyar nyelv a társalgásban előtérbe lépjen; azon hazafias elv szerint: külföldi nyelveket tudni tisztesség, a magyart tudni kötelesség.

9) A gazdasszonykodás kivált a felsőbb osztályokban szorgalmasan gyakorlandó és helyette minden egyéb a törv. tantervben elő nem írt tárgy mellőzendő.

10) Év végén a vizsgálatot bejelentendő fontos okokból le nem tevő tanuló leányok csak akkor veendők föl a következő felsőbb osztályokba, ha ezen mulasztást a felsőbb osztályra képesítő sikeres fölvételi vizsgálattal pótolják; egyáltalában vizsgálat nélkül senkinek a tanfolyam bevégzése, annálkevésbbé a felsőbb tanfolyamba lépése meg nem engedhető.

Miután még a tanfelügyelő úr ezen határozatok megtartását a magán tanintézetek tulajdonosainak ismételten szivökre kötötte, befejezte az enquêtet.

Üdvözöljük a pozsonymegyei kir. tanfelügyelő úr s magán leánynevelő intézetek tulajdonosainak kezdeményezését és teljes szívünkből óhajtjuk, hogy példájuknak, nőnevelésünk nagy hasznára, minél tágabb körökben legyenek követői.

A szerkesztőség üzenetei.

L. K-né, Fiume. Szives levelét s az előfizetési pénzeket megkaptuk; az igért czikket szívesen fogadjuk. **K. V. Temesvár.** Az előfiz. pénzt megkaptuk; s az idei első füzetet elküldtük; folyóiratunk múlt évfolyamaira vonatkozólag ajánljuk figyelmébe az alábbi hirdetést. **B. R. Buda.** Az 1882-re szóló előfiz. díjat Pfeiffer könyvkereskedő úrtól fölvettük. **E. Gy. Rajka.** Az Eötvös-naptár 1882-re nem jelent meg; a beküldött egy forintot — ha nincs ellene kifogása, — átadjuk az E. alap pénztárnokának.